

М. Шеремет

ЧЕРВОНА ПРИСЯГА

На Заході бійців
хвилюються ряди,
Повстаннями знялись
пустелі Сходу.
Вогнем прорвалось
з молодих ротів:
— «Я
Син
трудящого
народу»...
За блиск рушниць,
за шабельне срібло,
За гарт сердець
у ленінському дусі.
Щоб Радеспублік
жито зацвіло.
Життя своє віддять «клянуся»...
Травнева радість
грає на кашкетах,
Як парус в вітер, випнулась земля.
А десь салдат
під страхом кулемету
Клянеться теж
«за бога й короля»...
Та є могутніше за дану клятву.
Сильніше щось
за шомпол, кулемет.
Салдат в строю
під погляди заляклі
На офіцера повернув багнет...
Травневе сонце
затремтіло вмить,
Упала тінь фашистська трибунала...
Але повік походу не спинить...
Ідуть,
ідуть
червоні лави!
Н-ський полк

В О Н И   Й Ш Л И

Вони йшли з Києва, Одеси, Полтави, Дніпропетровського... Йшли на Горлівку, Макіївку, Червоний Промінь... В невеличкій кімнатці сиділи вони, чекаючи на своє призначення... З них мало хто знав, що таке Донбас... Невідомий, далекий, з якимись там глибокими копальнями, високими димарями велетнів заводів, касарнями, клубами, палацами культури... Сиділи вони й розпитували один у одного. Гомін стояв у тій кімнатці... Картини їхнього невідомого майбутнього проносились одна за одною. І хотілося їм швидше туди, в той невідомий світ, де підземні герої здобувають для країни чорне золото. Хотілося швидше до невідомих їм штреків, лав, забоїв. Хотілося, і разом з тим страшно якось було. А коли не зможемо? Не зможемо, включившись в їхню працю, допомогти їм ліквідувати прорив, виконати поставлене перед ними завдання? Боязко якось і разом з тим радісно.

— Ти з Одеси? Муздрам? На клубну? Київ? Шість чоловік? Культорг?—Лише окремі уривки можна було чути серед усього того гомону.

Але й без слів вони розуміли один одного. Всі вони були охоплені єдиним бажанням—скоріше туди, куди кличе їх партія і комсомол.

Золоте проміння весняного сонця пробивалося крізь вікно тієї кімнати, де вони сиділи, і додавало їм ще більшого піднесення, бадьорости.

Чути було серед гомону жарти, сміх, навіть заспіви якоїсь бадьорої мелодії. Розчинялись двері і один по-одному заходили вони до комісії.

Трошки бліда, з глибокими карими очима і розкішною шапкою лляного волосся, що хвилями розкинулось по всій її голові, зайшла вона—вісімнадцятирічна Ванда з Києва... В її посвідці було написано:

«Ванду Линецьку, комсомолку, відряджується на Донбас на культуроботу». З її оповіді комісія довідалась, що вона, Ванда Линецька, комсомолка 1927 року, з Києва, вчиться на курсах для підготовки до ВИШ'ів і два тижні тому одружилася з командиром...

— Ви їдете на Донбас?

— Так, на Донбас, мобілізована...

І її очі зробились ще глибші, шапка волосся здригнула блискучими хвилями, а на обличчі виступив легкий рум'янець.

Комісія вагалася, чи надсилати її, оцю недосвідчену тендітну Ванду, що лише два тижні тому одружилася. «Чи зможе?»

— Але ж я в першу чергу комсомолка. І коли комсомол кличе мене на фронт, я мушу забути за свою учобу, Київ з Дніпром і розкішними садами і те, що я лише два тижні тому одружилася з червоноармійськими командиром... Я мушу забути, бо в першу чергу я—комсомолка. Румянець ще більше залив її молоде обличчя, в очах блиснули якісь невидимі до того вогники, а шапка волосся знову здригнула легкими хвилями.

Вона з піднесенням і почуттям своєї гідності взяла своє призначення на Донбас і рівною, твердою ногою вийшла з кімнати.

А за нею ввійшов другий комсомолец, з Одеси, старший за Ванду, відомий піаніст, що недавно на музичному конкурсі дістав таку блискучу перемогу. Він залишив в Одесі семидесятирічну матір. Низенький, чорнявий з западинами під очима, він прохає лише, щоб його надіслали на копальні за його фахом. Йому так хотілося скоріше туди. Він певен був, що зробить корисне діло.

— Як тільки там улаштуюсь, привезу стару матір з Одеси. Їй уже сімдесят років, а я ж у неї один.

Але він сказав це безжурно, з якоюсь бадьорістю. Почувалося в тих словах, що він виконає те, що йому доручено від комсомолу, забере свою семидесятирічну матір, у якої він один син.

В кімнату, як вихор, влетіли двоє: він і вона—Петрусь Минченко і Тетяна Середа.

— Товариші, нас обох обов'язково разом, в одне місце. Нас тільки разом. Ми з Одеси. Кудинебудь на далеку, саму віддалу шахту. Ми хочемо показати, ми хочемо зробити.

Він був стрункий, здоровий, молодий, у військовому одязі і смушевій шапці, з очей бризкала сила й завзяття. Вона—нижча за нього—чорнява дівчина, в простенькій хустці і дуже простенькій сукні.

— Ми зробимо, обов'язково зробимо, тільки разом—повторила вона.

— На найдальшу, на саму невпорядковану шахту, щоб було більше роботи, щоб ми могли показати...—додав хлопець.

— А чому ж разом? Хіба ви рідня?

Він мовчав, а вона, сміливо глянувши на комісію, пояснила:

— Ми хочемо одружитись.

Їх призначили на найдальшу, але й на саму невпорядковану копальню.

В кімнаті, де мобілізовані чекали на своє призначення, їх радо зустріли запитаннями.

Як і раніше, стояв гомін, чути було жарти, сміх. Почувалося бадьорість, велика енергія, сила. Як і раніш, сонячне проміння пробивалося крізь вікно тієї невеликої кімнати:

До комісії зайшли два комсомольці з Полтави. Вони були сумні, обличчя їм похмурі, видно було, що вони цієї ночі не спали.

Тремтячим голосом, але разом з тим сердито, вони звернулися до комісії: «Чому? Чому?» і на очах в одного показалися сльози.

— Чому вчора нам відмовили їхати на Донбас? Нас же обрали! Ну, що ми скажемо своїм товаришам? Чому нас забракували? Всі їдуть, а ми... Невже ми такі негодящі? Ми ж з 24 року батраки, жодної догани в осо-

бистій справі. Ми хочемо. Ми все одно поїдемо.—Вони нервово сіли на стільці біля столу комісії і змовкли.

— Але ви малописьменні.

— Малописьменні? Ми будемо вчитися. Скажіть, що треба, ми все вивчимо, все... Всі їдуть, ми не можемо залишатися. На яку завгодно роботу, тільки пошліть. І знову в одного на очах виступили сльози:

— Комісія невірно вирішила, ми просимо переглянути.

І комісія переглянула, бо видно було, що вони все зроблять.

За цими двома ввійшла фізкультурниця—премійована, з значком на лівому боці. Вона їхала на копальні на ту ж роботу. Бадьорий вигляд, міцна мускулатура, рівна здорова постать.

Трошки вагалась, чи справиться, але то було лише її особисте вагання...

А за нею йшли ще й ще. Йшли фізкультурники, культорги, клуборги, антирелігійники, методисти, пропагандисти, радисти.

Йшли веселі, бадьорі, повні енергії й молодого ентузіазму.

Йшли з Києва, Одеси, Полтави, Дніпропетровського...

Йшли на Горлівку, Макіївку, Червоний Промінь.

Всі йшли, тільки три чоловіка уникли тієї мобілізації.

З призириством, з огидою дивився бадьорий колектив на тих, хто не включився разом з ними в той великий великий похід.

Йшли вони веселі з піснями туди, де на них уже чекали голосні сирени копалень, забої, штреки, лави, де кожного дня підземні герої викидали на гора мільйони пудів чорного золота.

Світало, коли група мобілізованих комсомольців під'їздила до Макіївки. Рівно бігли колеса вагонів, рівно відбивали свої розмірені залізні кроки, в такт їм чмихав паротяг...

«Наш паровоз летить вперед, в коммуне остановка»—співали завзято комсомольці.

Ванда висунула голову в розчинене вікно.

На обрії в світлі ранішнього сонця видно було якісь конусуваті гори, біля них незнані їй споруди й сірий дим...

Коли поїзд під'їздив ближче, вона ясно побачила на цих спорудах якісь великі колеса, протягнуті від них довгі канати, а ще далі під накриттям—вугілля і декілька невеличких вагонеток. А за ними далеко розкинуте поле з такими ж конусуватими горами, небаченими спорудами і, мабуть, такими ж колесами, канатами й вагонетками.

Трошки поодаль почали з'являтися один по-одному невеличкі сірі будинки, мабуть, селище гірників, а за деякий час виринуло все робоче місто, оточене і пронизане всередині копальнями з металургійним велетнем, з великими домнами і димарями.

Холодний вітрець весняного ранку розвівав їй волосся, різав обличчя, але ще більше бадьорив.

Ванда зачаровано дивилась на цю нову для неї картину. Страшно було, що не вросте, але разом з тим радісно й бадьоро. Згадала вона свій Київ,

сади, Дніпро, Олексу, з яким два тижні тому одружилась, із яким мусіла так несподівано розлучитись...

Вона засумувала, але не тому, що вона з ним розлучилася, а тому, що може не виконає, не виправдає довір'я...

А їй так хотілось перемогти й показати себе, які рівню—Олексі, кращому командирові своєї частини, теж комсомольцеві.

Їй так хотілось перемогти й дорівнятися до нього. Вітер ще більше шарпнув її волосся, зірвав з шиї легеньку хустину і нахабно почав забиратися під її легеньку кофту. Вона відійшла й сіла на лаві в вагоні. Біля протилежного вікна згуртувалися всі інші комсомольці. Вони з таким же зацікавленням розглядали незнайомий для них Донбас. Лише думки їх, мабуть, інші були.

Піяніст, мабуть, думав, як він улаштується і забере свою семидесятирічну матір; два полтавських комсомольці мабуть думали, за що і як їм спочатку взятися, щоб дійсно довести й виправдати; фізкультурниця більш захоплювалася самим донбасівським пейзажем, навіть повітрям, таким незвичайним для інших місць. Тільки невідомо було, що думали Петрусь Минченко і Тетяна Середа, що мали одружитися.

Потяг став і вони всі гуртом почали виходити з вагона.

Невеличка брудна станція чорна, як те вугілля, що вони бачили здавека через вікно, похмурий якийсь залізничний вартовий з червоним прапорцем та десяток якихось людей, ще їм невідомих, запорошених вугільним порошком—більш нікого.

— Куди йти?

З невеличкими клунками пішли вони в напрямі робітничого селища й першої близької до них копальні. Розпитуючи по дорозі людей, вони дійшли до невеличкого кам'яного будинку, де містився шахтком.

Було ще рано, двері шахткому були зачинені і біля шахткому вони не зустріли жодної людини.

Тільки за годину прийшов до них, що сиділи на східцях, секретар шахткому й довідавшись, що вони мобілізовані до їх шахтоуправи, заметушився, запросив їх до приміщення й почав розпитувати звідкіля вони, хто й на яку роботу приїхав.

Потім прийшов секретар партосередку, комсомольський секретар і, радо привітавши їх, почав розподіляти прибулих по копальнях.

Піяніста залишили в місті, а останніх усіх надіслали на «Софію». За дві години всі вони вже були на місцях своєї постійної роботи.

Їх радо вітали. Позбігалися донбасівські комсомольці, знайомилися, розпитували. Розмістили по касарнях.

Ванду з Тетяною і фізкультурницею вмістили до однієї жіночої. В тій касарні було, крім них, п'ятеро дівчат і дві жінки з чотирма дітьми. Від великої скупченості було брудно, повітря кисле, дихати не було чим.

Жодної газети й книжки. Троє дівчат і одна жінка працювали відкатницями, одна жінка й інші дівчата—на глею. Працювали в різні зміни.

І коли жінки йшли на роботу, дівчата даглядали їхніх дітей.

Зустріли вони новоприбулих не зовсім радо.

— Самим нема де дітися, а тут ще приводять...— бурмотіли вони, коли нових привели туди.

Для них поставили троє ліжок поруч біля вікна. Хлопців умістили в такий же хлоп'ячий касарні.

Увечорі всі вони пішли на збори, що відбувалися в великому шахтарському клубі. Там вони вперше побачили, і не лише побачили, а всім своїм почуттям сприйняли, що таке шахтарський колектив.

Доповідав той самий секретар шахткому, що зустрів їх сьогодні вранці біля маленького кам'яного будинку. Він розповідав про різні шахтні неполадки, про те, що не виконують програми, що треба прикласти всіх зусиль і перемогти в цій боротьбі за вугілля.

За ним виступали шахтарі, молоді й старі, давніші і недавно прибулі.

Ванда уважно слухала старого шахтаря, який картав літунів, викривав неполадки підземних десятників і техніків підземних дільниць, говорив, що можна не тільки виконати, а й перевиконати накреслений план. Йому довго й гучно плескали.

З молодим запалом виступив забійник кращої ударної бригади. І тоді прибулі комсомольці довідались, що більша половина шахтарів копальні вступила до ударних бригад.

Багато було хиб у роботі шахти, багато неполадок, але почувалося, що всі хибки й неполадки шахтарі розуміють і намагаються зліквідувати.

Почувався великий ентузіазм великого шахтарського колективу.

І коли шахтар Корній з дев'ятого бремсберга в своїй палкій промові закликав об'явити шахту ударною, а в відповідь на його заклик вся зала відгукнулася довготривалими оплесками. Ванді непереможно хотілося самій негайно виступити і щось сказати, хотілося сказати щось таке, щоб переконало всіх їх, цих підземних героїв, що вона, Ванда Линецька, приїхала до них працювати так, як говорив старий шахтар.

Їй хотілося, але вона не виступила, не насмілилась.

Вночі прибулі комсомольці спускалися в шахту. В невеличкій конторці вони вперше за все своє життя одягли шахтарський одяг. Коли сідали в кліть, було якось незручно. Летіли донизу «з вітерцем», в вухах щось закладало.

Під землею йшли спочатку довгим темним ходом, аж до самої нижньої дільниці. Секретар шахткому, що був з ними, пояснював їм і, навіть, попереджав, як треба йти, щоб не буднутись об кріплення.

Де-не-де блискали шахтарки. Час-від-часу пробігали по рейках вагонетки. Їх тягли дужі підземні коні, біля коней йшли погоничі. І все це в глибокій темряві, холодному вітрі, сльоті...

Якраз у тому забої працювала ударна бригада старого Якіма Васильовича. Чітка була робота, але вони ще ніяк не могли зорієнтуватися в тій важкій підземній роботі.

Зовсім розгублені йшли вони довгим штреком назад до стовбура, щоб вийти на-гора.

Мабуть, у той самий час і інші мобілізовані комсомольці знайомилися з підземним життям героїв чорного золота, мабуть, усі вони з Києва, Одеси,

Полтави, Дніпропетровського йшли такі розгублені довгими ще незнайомими їм штреками на Горлівці, Макіївці, Червоному Проміні...

Цілу ніч не могли заснути Ванда з Тетяною, цілу ніч здавалося полтавчанам і Петрусеві, що ось перед ними летить вагонетка, біля неї великий кінь і погонич, а десь далеко блимає шахтарка, вогник її все більше, аж ось охоплює їх полум'я. Тільки фізкультурниця спала спокійно.

За два місяці, в тій касарні, де була Ванда з Тетяною і фізкультурницею, багато що змінилося. Не було вже такого бруду, як раніш, чисто була вимита підлога й вікна, столи були прибрані, по стінах висіли технічні плякати, в лівому куточку на столі лежали книжки робочої технічної бібліотеки й свіжі газети. Навіть діти були бадьоріші. Всі жінки записалися в ударниці.

Ванду призначили на завідувачку шахтної бібліотеки, Тетяна була профпропагатором, фізкультурниця керувала гуртками при клубі, але всі вони, крім того, **проводили велику масову роботу** по касарнях зранку до пізньої ночі, не почувавочи втоми.

Дівчата й жінки, що містилися разом з ними в касарні, давно вже змінили своє ставлення до них: не було в них ближчих товаришів, як вони. Вони вже не раз і не два побували в шахті. Не було вже їм тепер ніщо чуже так, як першого разу.

Щодня шахта ставала їм ближча й рідніша. На зборах вони не почували себе такими чужими, як першого разу. Ванда вже не боялась, навіть, виступати на шахтарському колективі: виступала не раз, двічі виступала.

Близько вони зжилися і з комсомольським шахтним осередком. Так близько, що Ванду на останніх перевиборах, навіть, обрали до бюро. **Щоб** бути в курсі всіх шахтарських справ, Ванда з Тетяною багато читали з масової технічної літератури.

Тепер вони вже добре знали що таке штрек, бремсберг, лава, ковпер...

Вони вже знали головні правила техніки безпеки й не боючись могли спускатися в шахту. А надто близькі їм були відкатниці і глеївниці, бо до них їх прикріпив осередок для постійної масової роботи.

І дивно було бачити, як раніш тендітна, вісімнадцятилітня Ванда Линецька з Києва, з його розкішними садами і Дніпром, Ванда, що два тижні перед мобілізацією одружилася з червоноармійським командиром, тепер трошки огрубіла, запорошена вугільним порошком, у спеодязі відкатниці разом зі всіма працювала на відкатці, коли одробляла там черговий суботник.

Вона тепер цілком переконалася, що зможе виконати своє завдання. Вона певна була, що не відстане від Олексі—кращого командира однієї з наших червоноармійських частин.

А Тетяна з фізкультурницею ще більше вросли в роботу й шахтарське життя.

Полтавчани ж писали до комісії, що їх мобілізувала:

«Дорогі товариші, нам справді спочатку було важко, ми далеко ще не так освічені, щоб задоволити всі культурні потреби шахтарів, але ми з першого ж дня, як і обіцяли, сіли за навчання.

Зараз ми відчуваємо себе трошки сильніше, але, звичайно, ще не так сильно, щоб це могло задовольнити нас самих. От тому ми працюємо й далі і будемо працювати весь час.

Один з нас завідує клубом, а другий керує самоосвітньою роботою. Дуже вдячні вам, товариші, що ви нас сюди надіслали. Хоч і тяжко працювати, але ж ми доведемо, як обіцяли. Видобуток шахти підіймається. Ми раді і ще більше напружимо свої сили, щоб поліпшити культурне обслуговування робітників».

Петрусь провадив антирелігійну роботу. З його роботи всі були задоволені, бо він був у ній давній «спец».

Лише один п'яніст не вжився. Не знайшлось йому достатньої за його фахом роботи. За два тижні після свого приїзду, він уже виїхав назад до Одеси. Не довелося йому влаштуватися на Донбасі й перевезти туди свою стареньку сорокалітню матір.

Коли приїхала з центру бригада для обслідування роботи мобілізованих на Софії, вона найшла все гаразд. Висновки її були задовільні.

На першотравневі свята до Ванди приїхав у дводенну відпустку червоноармійський командир Олекса, її чоловік. Радо зустріла вона його на маленькому Макіївському вокзалі. Хоч їй був тільки дев'ятнадцятий, але вона була зараз якось мужніша, впевненіша, ніж там, у Києві. Здавалося, що її тендітність кудись зникла, і її глибокі карі очі ще побільшали.

Зараз її вже не турбувало, що безсоромний донбасівський вітер так зухвало розкидає хвилі її лляного волосся і зовсім несподівано залітає за її тоненьку сіру кофту. Її турбували зараз інші думки, бо з того часу вона набагато виросла й могла стати поруч Олекси, кращого командира однієї з червоноармійських частин.

... Їх всіх турбували зараз інші думки. Всіх, що прийшли з Києва, Одеси, Полтави, Дніпропетровського.. Прийшли на Горлівку, Макіївку, Червоний Промінь»...

ВІДПУСТКА

I.

З накуреної кімнати партколективу Семен вийшов радісно зідхнувши. В руках папірець—витяг із протоколу. Там, де «ухвалили»—три рядки: «надати тов. Тюринові С. відпустку на 2 тижні (до 15 грудня), тимчасово на редактора «Сигналу» призначити Білявого»...

Два тижні на спочинок. Ого!

Тріпотить над головою папірець. Свіжий вітер, із першими неспілими сніжинками фарбує червоним молоде обличчя й просто штовхає в двері великого корпусу збірного цеху.

А двері!

Семенові здається, що він оце вперше бачить велетенську пашу—це ж ворота, заввишки добрий будинок. Слідом за ним суне пофарбований, блискучий паровоз, що куштував оце заводських ліків.

— Семен! Ей!..—нахиляється машиніст.—На!—Він тикає забруднений сажою й засмальцьований папір—ледве помітні бліді сліди оливця.

— Сьогодні зайду. Є історія!—таємничо підморгує машиніст.

— Е, я йду в відпустку. Поговори з Білявим.

— У відпустку? Ох, чудило. Зима!.. Й машиністові стає весело: чи ви бачили отакого? Ну й чудак. Зима, а він у відпустку...

Обережно й поволі суне паровоз. Тісно в цеху. Дайте простір. Знову крицева сила легко крутить важкі багатопудові скати. У череві вирує, рветься пара. Кожна цяточка оглянена пильно. А в повітрі на сталевому тросі важка дошка цифрами кричить:

СЬОГОДНІ З РЕМОНТУ ЗДАНО—ЗХО 1582.

До краю натягнені,—білі нитки—простяглися в дальну рейку, припалі інеем. З радісним гудком вирвався паровоз із цеху. Вибухнув гуркіт, погнався слідом. Вітер ударив у груди залізні й сам розбився, заскиглив.

— Ех-х... Пішов, пішов!—прошепотів Семен.

Це двадцять шостий. А завтра, 30 листопада, завтра останній 27-й паровоз вирветься з тісних ущелин збірного цеху.

... Гудок наче розірвав повітря й жбурнув із землі в блакитну височінь повну жменю чорної галичі. З контрольної захекано вибіг якийсь спізнілий недбаха. Він голосно зареготав, коли останні зойки гудка застали його вже на місці роботи. Та лиця робітників, що оточили паровоз, були скупчені й суворі. Сміх урвався.

— Йолоп, не бачиш?.. Цить! Шкапина...

Той, що прибіг, хотів оглянутися, щоб відповісти на образ, та в цю мить майстер махнув рукою: починай.

Крок, другий уперед. Зусюди: подерлися, вхопилися, полізли на паровоза, поплазували в порожнє, холодне нутро, підповзли під нерухомі скати й повітря роздерла дика музика руйнації.

Семен поспішив у той куток цеху, де розбирали паровоза. Мовчки кивнув інженерові, але той підійшов і закричав на вухо: через стукіт і вереск, розрізуваного автогеном металу, не чути було.

— Оце 27-й!.. Значить на 100 не дали. До біса!.. Крадемо шматок грудневого пляну. Ну, та завтра закінчимо.

— Що?

— Ремонт!—інженер махнув рукою в бік паровозу.

— Жартуєте?..—посміхнувся Семен.

— Чому? Дали за чотири, дали за три дні. А тепер за два.

Тюрин нічого не відповів. Уважно дивився, як роздягали паровоз із залізної обшиви, як потужний грант підхопив на канатах величезне черво паровозу—казан—і поніс... Хутко розбирали й описували деталі. Ось уже оголений кістяк паровозу тане й тане в гарячому повітрі цеху.

II.

— Таки зглянулась над тобою доля,—засміявся Білявий. Він справді білявий і завжди сміявся. Від цього похмура маленька кімната редакції заводської багатотиражки «Сигнал» яснішала, була привітніша.

— Не завижую!—труснув Білявий «молочним» чубом.—Літом погуляєш—річка, повітря. А зараз... Бідолаха ти!

Хтось гупнув у двері. Високий і незграбний уліз до кімнати Федір Лебідь, редактор стінгазети ливарного цеху, прозваний «гучномовцем» за могутній розкотистий голс.

— Чортова дудка!—закричав Лебідь,—редактори... так-на-так. Доки це буде? Я питаю—доки це буде?

— Цікаво, де саме та муха, що тебе вкусила?

— Муха, муха!.. Самі ви, як мухи, тільки лоскочете, а вкусити—слабо.

— Про що це ти?

— Що, що... А ще редактор!—сердито гунав Хведір. Про ливарний! Що ж ви: дряпнули раз—два й годі. Мій «Ударник» у кожному номері пищить. Та сам бачу: цеховка не витягне. Треба, щоб підтяг «Сигнал» баском, баском, а там бовкне центральна... Такий концерт задамо, що в бурчиків вуха позакладає.

У Лебідевому «бурчики» навряд чи хто впізнав би слово—«бюрократи», але так він охрестив усіх тих, кого біла й за вуха тягла його «цеховка».

Справді в ливарному негаразд і Семен саме на цю дошкульну ділянку заводу поціляв пером. Недодавати лиття щодня, щодоби—значить тягти завод назад, шпалою лежати на рейках.

— Отака нам честь випала... Чортова дудка.—Гнівno говорив Федір і в тісноті кімнати гуркіт голосу його наче розпирив стіни.

— Через кого не додали два паровози в жовтні?

— Через ливарний.
 — Чому в листопаді—26?
 — Ливарний шкандибає, а котельний помагає...
 — Чортова дудка! Нас уже не ливарники, а зривальники звуть... За таку премію красенько дякуєм.

Пішли до цеху. Семен із гомінким і гарячим Лебідем, що в ньому кров, здавалося, перемішана з розтопленим чавуном.

... Ясно. Механік цеху—гальмо. Це з його недогляду попсовано вагранку, а ремонтували її не 10 годин, а 20. Це з його упертости й вини гублять винаходи робітників і думки про те, щоб збільшити виробничу спроможність цеху.

— Дурниці,—нервує механік.—Коштів на це не асигновано, а потім чого це беруться вчити мене, старого досвідченого ливарника з двадцятип'ятирічним стажем?

Секретар цехового осередку крутився біля механіка, наче місяць навколо землі. Лебідь говорив, що його взагалі не існує.

— Хіба це секретар? Оце? Хвигура, що закриває порожнє місце... Чортова дудка.

Проте ця «хвигура» вміла й діяти. Коли Лебідь чи не сотий раз на зборах «крив» бюро й безталанне профкерівництво цеху, секретар партосередку вихопив із шухляди якісь папери й погрозово кинув:

— Оце бачите? Це справа на Федора Лебідя, що своєю демагогією зриває спокійне виконання пляну. Я її передам...

Зчинився галас. Мов камінці, летіли гострі репліки в секретареве обличчя. Руки, мов ціпи, молотили повітря. Не кричав лише Федір. Зціпивши зуби, він шепотів:

— Ах, чортова дудка...

Цю атаку гніву секретар одбив яхидним холодним каскадом слів. І промову закінчив отак:

— Я должен сказати авторитетно:—ніякого зажиму не дозволю... Виною бузи, я должен сказати—Лебідь. Він за якоюсь вигодою женеться. І взагалі, я должен сказати, що все це особисті рахунки...

— Чортова дудка,—закінчив промову Лебідь.—У мене, Тюрин, із усіма бурчиками особистий рахунок один: крив і крити буду. І ніяка сила. А все ж після цього важко.

Увіходили до цеху. Саме лили чавун і дощі білих вогняних іскор поосували чадне повітря ливарної. Пахло потом і горілою землею.

III.

— От і спочивай,—позіхає Семен... Папір. Атрамент. Перо.

Не легко робкорові перетяти так течію думок, щоб вийшло струнке, ясне плетиво слів. І тому довго, уперто сидить мовчазний Семен і шукає такого слова, такої фрази, що освітила б, мов прожектор, те, що хоче крикнути робкор із шпальт «Сигналу» в тисячі.

Влучне слово—влучний постріл. Це знає Семен не з грубих томів газетної мудрости (він її ще не встиг опанувати), а зі своєї життєвої практики.

Ось він дивиться на стелю й мов на екрані сунуть обличчя:—довга смуга, Бурчики, як називає їх Лебідь. Ось чужак у спецовці, ледар у блискучих лаштунках ударника, просто прогульник, головотес із цехкому, он жалюгідний п'яничка...

У ворухливому вуликові чиесь око влучно поціляє й кладе тавро: піймався, викрито! Бачив Семен і злість, і скажену лютю ув очах, бачив слюзи—п'яні слюзи прогульника (Сень... бра-тишка... Одпиши назад, не було такого. Сень...), і щирість того, хто каювся. Бачив, як люди робились інші, бо їх газета вдарила, але й дружно на рейки поставила, як паровоз, що схибив у путі.

Важко робкорові ловити слова в бурних потоках думок. Ось незграбні, вайлакуваті,—він виливає їх у форми, як гарячий чавун. А потім він же й за токаря: обточує, зрізує зайве, пильно стежить, щоб була справна нова деталь.

Статтю про ливарний закінчено. Знову переробив, переписав, пам'ятаючи наказ Лебідя:

— Перцю, побільше перцю. Смачніше буде...

Кліпає лампа. Гніт жадібно висмоктує останні краплини гасу й у тумить, як гасне вогник, Семен уже хропе над своїми паперами.

IV.

Як і завжди, ранок бадьорив людину. Ще не подолала зима, та вітерець ніс її холодний подих і перші звістки за прихід крижаної гості.

Із невеличким клунком Семен виходив за місто. Куди йшов? Семенові здавалося, що не він іде, а вітер зірвав його з заводського ґрунту й десь несе. Може навіть супроти власних бажань.

Змагання думок і гострого протиріччя почуттів давалося взнаки.

Йшов, але оглядався туди, де місто, де на околиці оплутані мережою рейок—високі корпуси заводу.

— Дурниці! Невже я не маю права спочити?

Минуло літо. Йому все обіцяли відпустку, відкладали, знов обіцяли. Та й сам не натискував, знав: роботи багато, треба тягти на підйом заводський плян. І над цим гуркотом тритисячного колективу весь час задьористий і дужий чути голос «Сигналу». Семен посміхнувся: це так солідно звучить—він, Сенька Тюрин із токарного—відповідальний редактор.

І ось дали йому відпустку, дали подорожню до будинку відпочинку, що за містом 10 кілометрів.

— Почитаю—це головне. Треба, треба знань,—твердо вирішає Семен.

— І відпочити,—десь здалеку нагадувала думка.

— Але постій,—била в мозок інша.—А ти забув, що вкрадено частку грудневого пляну? А ти пам'ятаєш, що ливарний у хвості, в котельному загроза? А ти пішов із заводу! Бягуз!..

Сором червоно вдарив у обличчя. Може повернутися?..

А проте йшов уперед:

— Ні, буду читати, треба читати, підкуватися.

.. Дужчав вітер. Він летів із гір і, наче перестрибнувши місто, дико танцював над чорною ріллею. Семен пішов швидше й біля хутора звернув

стежкою навпростець. На обрії чорніла смуга гаїв, там у обіймах віт ховався будинок відпочинку.

... Перші два дні відпустки пролетіли якось непомітно. Випускав газету, біг до друкарні з гарячою радісною звісткою: котельці йдуть попереду графіку. Відремонтують казан на 10 годин раніше.

Незвично йшов ремонт. І тому здивований ходив навіть інженер, старий паровозний вовк. Графік складено найущільнений, жорстокий. Ножиці цифр і математичних вираховань краяли час, тиснули роботи у вузький одяг хвилин і годин. А ось котельці збили графік.

— Хлопці... Господа й бога!..—сказав майстер.—Важко носити ганьбу. А вона каменем на плечах цеху. Так знайте!—Ясно?

Було ясно.

Увечорі повертався Семен із друкарні—в руках пакунки тільки-но видрукованого «Сигналу». Зі збірного цеху повійнуло тепле повітря, перемішане з димом і запахом машинного масла.

Ліворуч у кутку вже збирали Ц-17. Семен зупинився, приголомшений такою швидкістю робіт, гуркотом пневматичних молотків.

— Чортова дудка!—кричав звідтіля Лебідь.

— Бачиш? Ударили ударнички... Ех, як візьмемо оцей паровозик та як стуканемо ним усіх бурчиків. Диви!

Галасливий і жвавий ливарник надувся, вхопився за паливню наче справді хотів піднести догори паровоза й кинути його на голови всіх, так ненависних йому «бурчиків». Раптом Лебідь помітив Семенові пакунки:

— А-а «Сигнальчик»... Свіженький. Давай, давай.

І вже серйозний, заклопотаний побіг десь у куток поволі й старанно шепотіти—читати газетні рядки.

Таких, як Лебідь, тут було чимало робітників. Після роботи, не спочивши, знову поспішали до заводу, дивилися на випуск «ударного паровозу». У гурті вже читали газету й сміялися з карикатури на секретаря партосередку ливарного цеху.

Лише на світанку повернувся Семен додому. Був доки не розтанув у повітрі останній удар і звук металю, потім їздив на першу спробу паровоза й лише, коли в акті зазначили, що жодних дефектів немає, пішов спати.

Другого дня знову потягло на завод, і там минув день. Справи! Багато справ. Люди! Калейдоскоп бригад, конвеєр облич, потік спецовок. І Семенові радісно, що в який цех не зайде, його зустрічають:

— А-а! Ходи сюди...

Таємничий шепіт, обурена скарга, весела посмішка.

— Протягни.

І дають брудні папірці, а на них наївні, карлючкуваті літери, наче танцюють.

Білявий сміявся:

— Чи не бачили ви товариша Тюрина? Говорять, що він у відпустці. Й додавав уже серйозно:

— Ех, чудак. Говорив тобі... ну, яка тепер відпуска?..

... Вже перед самим будинком відпочинку Семен востаннє подивився назад, на місто. Воно зникло за синім обрієм.

Зовсім не жалкував, що перші два дні довгожданої відпустки наче розтопилися в заводській вагранці.

Строго осінньо-похмуро шепотів парк. Завмер ставок у золотій оправі опалого листя. Семен захопив повні груди міцного колючого повітря й великими кроками пішов назустріч зимовій дачі.

V.

Тиша вразила Семена. Надзвичайна тиша. Важкі ланцюги теплового спокою обплутали все навколо. Наче ніде в світі немає різких рухів, гуркоту, зухвальства нарешті.

— Що воно за сонце царство? — промурмотів він, здивовано спостерігаючи: спокоем наліті кімнати, сад, люди... Йдуть поважно, ліниво, сплять удень, сплять допізна вранці.

Відпочивальники жвавішали лише в їдальні. Як і завжди, в кожній компанії були тут свої рекордсмени їжі й хапання «кілограмів». Жартували, сміялися й допомагали ненажерам задовольняти надлюдські апетити.

Першого дня ходив і лаявся:

— Якого біса я сюди прийшов? Зима, нудьга. Якесь дивовижна зграя ледарів, зісних прогульників, самовдоволених ненажер зібралася сюди на свято спокою та мертвої бездіяльності. До біса! Що йому тут робити? Пробував читати: погляд стрибає по рядках літер, але думки не допливають до свідомості. Кинув книгу й не почувся, як заснув: утома останніх днів давалася взнаки.

А потім придивився Семен: ні, він став офірою хвилинного роздратування, поганого настрою. Справді тут спочивали (й спочивали таки добре) шахтарі з Риківки, металісти з Дніпропетровського, залізничники й будівельники. Ці люди вміли працювати, не шкодуючи сил і себе. Вони поважали працю й цінували її, та не менш поважали й свій відпочинок.

У цей тихий потік спокою спробував увімкнутися й Семен. Два дні читав. Читав до болю в голові. Коли лягали спати, тікав до безлюдної залі й читав, аж поки не знаходила його завідателька й сердито гнала до ліжка. А лише світало, прокидався і в його руках шелестіли сторінки, доки починали ворухитися й ходити сонні мешканці зимової дачі.

Третього дня ранком сонце пішло на останню атаку. Та блідим похилим промінням не сила змагатися з зухвалим пустуном-вітром. На сіре небо він нагнав легіони важких хмар і землю обгорнув тінню. Ранок чи вечір?

Семен устав раніш за всіх, вийшов на подвір'я. Потягло в парк, прилябливала мовчазна таємниця сутінок. З гори видно: притулилося на схилі невеличке село Горбки, горнулося до гори, як безпритульний до затишного кутка будинку.

Село... Весною, коли теплішали дні й радісні були посмішки людей, Семен деякий час був на селі... Не забути ніколи тих зборів, тієї праці, схвилюваної, розхристаної стихії. Глибоко зорано пам'ять пугами тих днів, днів боротьби за хліб, за колгосп. Це було наче вчора.

І ось село. Мабуть і тут вирує боротьба, б'є прибій життя й до цих далеких хаток. А будинок відпочинку, наче острів спокою, на його високих скелях ледве чути гуркіт далекого життя.

— Цікаво, як тут живуть? Може навідатися ввечорі... Збори які?

... Тоді весною, вперше на селі. Його вразила дика, розбещена неорганізованість. Після заводу було важко й незвично. Спочатку здавалося, що в цій метелиці й шаленому водограї подій, важко розібратися—де ворог? Як побачити його—слизького, хитрого, спритного в щілинах сільської глушини?

Звичайно сміявся сам із себе. Потім. Клясова чуйність—вона ніколи не зраджувала.

— З глибин пам'яті виринув епізод... Веселий селянин із жартами й приказками підвіз верстов із п'ять до Грабинівки.

— З району, дядьку?

— Та з району, щоб він був у прірву провалився... Справи.

— Які такі?

— Та викликали оце. Кажуть: агітуеш, людям голови морочиш. Чудасія, їй богу. Я ж нікому нічого—от як перед господом. Було в нас таке: пишуться до СОЗ'у. Питаю: отець Ахванасій, божеське це діло?—Ні, каже, нечисте... Тоді кинувся я до сусід. Люди добрі, пожалйте себе, на діточок ізгляньтеся...

«Дядько» підморгнув, усміхнувся:

— Отакі в нас діла... Ох-хо-хо. А ви це куди?

Підозріло й сторожко метнув поглядом на Семена, потім заспокоївся й продовжував.

— Так разом уже, як поїхав до району, треба й свої справи кінчати. Громада ж доручила... Хотіли в нас церкву закривати. Пішла така чутка по людях. Та оце чую—нова звістка: наче папа римський написав—не закривайте церкви. Ну й, кажись, одпустило. Для людей усе морочишся, працюєш... а тут пристали—агітація.

— А ви що—в земгромаді?—не розібрався Семен у плутаних словах візника.

— Еге ж у громаді. У церковній громаді, старостою.

Тоді Семен узнав чимало цікавих новин. І вони, доречі, стали в пригоді. Хоч як стримував себе, та глузлива усмішка розтулила губи, коли сказав уже встаючи:

— Де, питаєте, працюю? В місті—на заводі. А оце зараз із виїзною редакцією у вашому районі.

«Дядько» наче вдавився чим. Обличчя надулося, почервоніло люто.

— Чого стала. У-у... кривонога!—дико визвірився на кобилу.—Но-о! Па-адлюка!..

Засвистав батіг. Від несподіванки й болю злякана кобила швидко потягла гуркітливий візок по грудках.

... Це була вже друга сутичка із метушливою завідателькою будинку відпочинку. Ранком він прийшов опісля сніданку. А зараз уже дванадцята година ночі, а цей обурливий відпочивальник іще не спить—тільки-но причував із своїх блукань.

— Так ви зовсім не поправитесь. Ви порушуєте наш порядок,—гримала завідателька.

Але Семен не слухав, задоволено посміхався. Збори затяглися, але він

не помітив, як летів час. Звичайно тут, як він і гадав, є хоч не осередок, так комсомольська група. Але що за нарід! Що за група? Хтось прийшов, хтось організував і будь здоров... У протоколах надивав—ухвалили: «міжнародне становище прийняти до відома. Взяти в райкомі чи можна членам КеСеМе ходити на свайбу, а Йванові Ковальчуку за те, що пив горілку, винести попередження»...

— Чорт зна що! Треба добре потесати райкомівців. Вже три місяці минуло—і ніхто нічого. А дичавина ж тут!..

Після сніданку другого дня Семен зник. Прийшов увечорі—веселий, го-лодний. Знову сердита завідателька. Втік од неї.

VI

Та довелося витрати ще майже цілий день, щоб уже міцно налагодити роботу горбківської групи комсомольців. З деякими найсміливішими (оце, думав,—майбутні активісти) й розважнішими юнаками Семен пішов до сільради. Це за декілька кілометрів. Там умовилися, що групу прикріплять до тутешнього осередку—допоможуть, навчать. Поговорив із головою КНС, щоб уваги більше приділили горбківській бідноті, бо там, здається, цього року й зборів КНС не було.

Потім ще раз скликав Семен збори групи. Запально говорив, обіцяв—обов'язково якийсь цеховий осередок візьме шефство, закликав у гості на завод.

Повертався з радісною думкою. Як уважно його слухали, як кололи погляди гострі, цікаві, а в кутку дівча—таке сором'язливе, несміливе, очі боїться підняти. Перша комсомолка на хуторі.

... Знову будинок. Нудно. Самотність. Із залі пісня лине тоскна, якась старосвітська, вона обплутує мотуззям журби, розм'якшує тугі м'язи, робить кволим тіло.

— Ну, а завтра що? Що робити завтра? Залишилося ще багато книг, але не можна ж 17 годин на добу прив'язати себе до них. У цій дикій хаші запліснявієш. Слово чести, мене виженуть із заводу після цього безпробудного тюхтійського ледарства.

— Йолоп!—лаяв себе.—Якого біса сюди приплентався?

Ранком принесли листа від Білявого. Насамперед—інформація: справи так і отак. З ливарним ще не закінчено, ствердилось, що Карпенко (отой, що в збірному активничав) таки справді куркульський син і його вже виключено, в котельному знову погано, бо майстер працює тільки після «накачки», а потім знову повільно котиться на рейках байдужості й старовинки. Одне слово, Білявий складав звіта за стан на заводі.

Потім, як завжди, Білявий скаржився. Ну, як ти будеш працювати? Підставляють ніжки, кожен пнеться, дметься, тільки зачепиш. Ось Панасов, голова завкому. Ну, хай робить, «старається», але всім же відомо, що Панасов бюрократ і боягуз і не терпить критики... Хай тільки повернеться Семен і вони його «розделають» вкінці. Горішинку цю треба розтрити і хай усі побачать, що в ній цвіль і червина... Учора дзвонить Панасов:

— Білявий? А-га-га... Ти за головного? Аа-га. Дружок, там у тебе є матеріал за профком котельного цеху. А-га. Так ти його не друкуй. Не доз-

волю! Що це—кожен буде авторитет завкому підривати! Я ще того писавку потягну!.. А-га-га...

Й ще Білявий скаржився, що роботи багато, а тут Олекса має йти на 5 день до полку, на військові маневри. От іпрацюй—дали на допомогу, а тепер сам парся...

В уяві Семена скривлене обличчя Білявого, похнюплений ніс,—він також любить скаржитися, як і реготати, і дивно, як ці протиріччя мирно зжилися в ньому. Проте, його правда: Панасова час уже охолодити і Семен заходився. Витяг бльокноти, нотатки, де записано ще не один факт, не одна витівка Панасова. До обіду писав, непомітно робота шттовхала час.

— Гостинець—колючий...—усміхнувся Семен.

... Лише ввечері згадав про це. Зима. Ліниво падають сніжинки, а тут такий затишок і спокій... Які ж можуть бути зараз маневри? Чому закликав полк Олексу? Про це говорили влітку?..

— Коли?.. Невже в таборі?..

— А ну, товаришочки,—завжди повторював комісар полку,—як ви оборонятимете революцію?

... Табор. Сурмач. Тривога. Теплу ніч розпанахала блискавка ракети. Друга... Це там, у штабі.

— Вставай,—захеканий днювальний настрімголов плигає від намету до намету.

Заворушилось, захекало. В темряві, видираючись із густого плетива голів, ніг, одягу біжить Семен і рвучко хапає гвинтівку. Там, де світло,—збір.

— Молодчина Тюрин, дві з половиною хвилин,—каже комісар. І лише тоді Семен розуміє, що минула не чорна безвіч, не тягар годин висів на напружених нервах, а лише дві хвилини й секунди. Й тоді стає легко, можна перепочини й затримати серце, що ще біжить і рветься з грудей.

Неуважно сурмить, роздирає сон, сполохом заряджає повітря—сурма. Вночі тривога повисла над полотняним табором у лісі...

— Невже забув?—схоплюється Семен.—Забув?

«Забув»...—глузливо б'є у скроні.

Семен усвідомлює тільки одне: треба бігти, бігти, бо там десь чуто згуки сурми. Звідкілясь лисичкою вибігла думка, махнула хвостом і зникла:

— А відпустка?

— А спочинок?..

Міцно вилаяв сам себе. Ка-зна-що. Розжирів і оміщанився тут. Там збираються, там його полк може виступає. А де Тюрин? Де політбоек Тюрин? Ха-ха-ха, він у відпустці. Пробачте, будь ласка, Тюрин спочиває... Тихше крок, не турбуйте—він «поправляється». А ви там, панове Пілсудкаре й компанія, заждіть погрожувати республіці, Тюрин іще не відпочив...

Зірвавсь і побіг. Куди побіг Семен?

Уже вечір закриває завісу, вже заклопотана господарка запрошує вечеряти. Семен біжить до сільради, до телефону. Чи істосується наказ і його, чи й Семенів полк іде на зимову перевірку бойового гарту.

VII.

Післязавтрього о шостій ранку.

— Значить, завтра по обіді йду,—вирішив Семен і пішов дразнити завідательку.

— Що? Знову мені оцей... Залишаєте будинок? Та це ж порушення порядку, та це... та.

Потім вона стихає і докірливо додає:

— Коли б я була вашою...

— Ех, чому ви не подумали про це кілька день тому?—яхидно вколос Семен.

— У-у... Ви ще й нахаба. Я кажу, що коли була б вашою дружиною, ох і тягала б за чуприну.

Та Семен уже не слухав—байдуже. Завтра він уже буде в місті...

... Два відпочивальники грають у доміно. Добре варить шлунок, тепло, а спокій заколисує...

Хе-хе-хе. Он той виграє. Ну, хай виграє. Знову будуть грати, цей виграє. Хлопчина «наярює»... «роскошный сон красавицы молодой». І від того, що він і сам не вріить, не бачить сенсу цих слів—порожні звуки гануть у повітрі без сліду, без згадки. Ніхто не жалкуватиме, що кінчився спів, бо й зараз він даремно стукає до дверей свідомості присутніх.

— Ох-хо-хо!—смачно й гучно позіхнув хтось.

— Ох-хо!—чути з другого кінця залі.

— Ох-хо-хо!—гуде з усіх кінців і Семен бачить роззявлені роти, вузькі (сном заплилі) очі й затишне ліниве позіхання.

Потягло на подвір'я. Вітер. Бентекний, схвильований і хвилюючий вітер ламає спокій. Вітер із міста. Жадібно всією істотою вслухається Семен, ловить згуки далекого, рідного. Що це? Гудок паровозу... А може то вітер жартує в саду?..

— Го-го!

— Братва!..

— Дивізія, струнко!—командує заспівач, пустун і жартівник Миша Ляпунов і підбігає до Семена з «рапортом». Сміх хилить голови.

Насамперед до комісара.

— Товаришу, військом, я прибув.

— Тюрин? Добре, значить політбійці всі тут.

Дивно Семенові. Дивно й... соромно. Невже забув, що він червоноармієць? Ось міркував, ось думав—справи, завод, осередок, робкори... А полк?

«Червоноармієць другого рою, першої чоти, колуметної сотні»—так говорить військовий квиток. А що скажеш ти, Семене?

— Ні, ні—не забув,—виправдується пам'ять. Просто завантаженість, бурхливий водограй, будні, робота...

— Забув?

— Ні, завантажений...

— Ні, таки забув.

— Спокій отруює. Товаришок (це слівце комісара) стережись.

Семенові хочеться самого себе міцно ляпнути по плечі:

— Стережись!

І ось він у довгому сірому, рухливому прямокутнику. Прямокутник наїжачився дулами гвинтівок. У брук гупають разом сотні ніг. Звичним рухом плеча Семен підкидає ремінь, зручніше притискує гвинтівку й уперто топче закаблук переднього.

— Іди в ногу!

— Куди рушаємо?—чути шепіт із боку.

— На фронт,—посміхається Семен. І раптом важка, незграбна думка відганяє геть легковажну усмішку.

— А от і справді на фронт?

— На фронт!

... Шанці, вогнева атака... Що це? Кров... убитий, убиті! Семен цілиться довго, довго й ось постріл ріже повітря. Хтось біжить... Стій!

— Стій. А відпуска?—одчайдушно волає злякана думка, полохлива, легковажна.

Глузлива посмішка відганяє її.

П'ять днів у полку, значить він прийде на завод в останній день відпустки. Від того, що саме так (інакше—як же?) вирішено справу, стає весело й легко.

... Його, звичайно, зустріне Білявий. Спочатку він буде сміятися, а потім скаржитись на те й се... Ливарний, голова завкому Панасов, куркульський син Карпенко—перед очима суне конвеєр заводських облич. А ось біжить Федір Лебідь.

— Чортова дудка!

— Право-руч! Кроко-м...—дзвінко й радісно тягне комчоти. Він завжди любить отако зненацька—«будити» (як він каже)—червоноармійців лункою командою. І справді деякі заколисані ритмом думок і кроків здригнулися від несподіванки. Притамований сміх пурхнув, як злякані горобці.

— Руш!—переможно й гучно рубає командир.

Сірий прямокутник зламався.

Знову поправив Семен ремінь і звичним рухом міцніше притис гвинтівку.

ПОДОРІЖ ПІД ЗЕМЛЮ

I.

Донбас! Це слово знають усі. Але мало хто може сказати про нього більше, ніж те, що він є «Всесоюзна кочегарка». Нема про нього прочитати й у книжках. У книгарнях є книжки про тунгуські племена, що вимирають у густій тайзі, де ніхто небуває, та не скоро, мабуть, і буде, про нанців і лопарів, а то й про чукчів. Уся ця етнографія разом із своєю худобою, чумами і забобонами в даний момент, в момент напруженої боротьби за виконання п'ятирічки, блідне поруч із такою шахтою, як, наприклад, Щегловка номер один.

Але книги мало розповідають про Донбас.

Кажуть про нього газети, каже за себе він сам.

Він проштрикнув хмари заводськими димарями, він вкрив нашу землю залізничними рейками, він загатив нашу воду, він заволодів людьми. Бо ж вугілля і залізо—це той корінь, що од нього росте індустріялізація країни, наше соціалістичне майбутнє.

Ми не помічаємо Донбасу кожної хвилини, з тієї ж причини, з якої не помічаємо повітря, що просякає все наше життя. І так же як про повітря, ми згадуємо лише тоді, коли його не вистачає, щоб дихнути—про Донбас переважна більшість громадян згадує тоді, коли вони починають мерзнути в себе вдома, коли фабрики стають, а в паровозах топлять старими шпалами.

Того ж стільки уваги віддає радянська влада Донбасові, його перебудові, його механізації, новим формам організації робіт.

Стоючи біля вікна твердого вагону, я дивилась круг себе і шкодувала, що речі не вміють говорити. Коли б ураз вони заговорили, ми довідалися би про багато цікавих подробиць;

— Ми з Алчевського,—сказали б осі вагона.

— Ми з Краматорівки—сказали б підчіпники.

— З Луганського,—сипіли б ресори й букси.

Щось невиразно цокотіли клямки на дверях, їхній тонкий голос затлумлювали вагони, які без упину бубоніли:

— Дніпропетровське, Дніпропетровське...

Неначе відповідаючи їм, гули й стогнали рейки—

— Донбас!

II.

Хвилясте мережево велетенської папороті гоїдалось над моєю головою. Променився проти сонця хлорофіл її жирного листа. Пухкі, розхристані

хмари низько пливли над землею, раз-у-раз затуляючи палюче сонце, але од цього не ставало легше. Повітря було парке й гаряче. Тільки зрідка налітав вітрець. Тоді шелестіли віти хвощового гаю, черкаючи одна об одну. Чорна земля на узліссі парувала. Де-не-де витикались з неї парости і розвивались у туге, зелене листя.

Раптом з болота, що заросло оксамитовою цвіллю, висунулась голова якоїсь здорової потвори. Це був страшний виплід жаби й ящура. Маленькі очі йому прижмурились на сонці, він облизав язиком морду.

— Це кам'яновугільний період?

Але ніхто нічого не відповідав. Голова жабища вже зникла, лише хвости шелестів, пригинаючись до землі. Небо потемніло, потім стало зовсім чорне. Химерні були на ньому зелені силвети дерев.

— Як же я можу їхати в Сталіне, коли Донбас іще не утворився?—подумала я. І збентежилась, не знаючи, як же бути із тими мільйонами років, що їх доведеться десь перечікувати.

III.

Я прокинулась, бо в вагоні було дуже парко. Провідник не жалів донбасівського вугілля, пахло незгорілим донбасівським порохом.

Була Основа, був ранок, було ще поночі. Вікно вагону замерзло. Од льоду вільною залишалася лише маленька латочка, завбільшки як долоня, але я знала, що ми їдемо пісками, що починаються після Основи. Самотні сосни линуть повз вікна і зникають у холодній ночі, у давній давнині, що про неї Олекса Стороженко в середині минулого сторіччя писав:

... Тут зараз починається оттой великий бір, що високі сосни аж хмари підпирають...

Нема тепер бору.

У вагоні є комсомолец, що напроти мене читає брошуру «Ударні бригади й виробничі комуні молоді» (Державне Видавництво України) в жовтій обкладинці, є два селянина в личаках, які їдуть із Львова, щоб зобитись пролетарями, іще є інженер і якась дамочка у зеленому джемпері.

Донбас невинно, по-дитячому росте. Його організм потребує величезної кількості травних соків. І людей. Він всмоктує селян з усіх частин Союзу—руських, китайців, білорусів, татар. Він всмоктує старих інженерів, щойно зроблених вузівців, комсомольські бригади, партійних і профспілкових робітників, кооператорів, письменників і бухгалтерів—йому всі потрібні. А разом зі всіма просякають сюди, щоб попоїсти і попозити, недоуки, аферисти, проститутки й шахраї. Дама в зеленому джемпері частувала інженера кондитерськими тістечками, які виїняла вона з парфумерної своєї валізки, і сміялась гучно, перемагаючи гомін поїзда. Їхнє знайомство так само раптом обірвалось, як і почалось. Очевидно, одразу виявились кардинальні розходження в ділових справах. Принаймні інженер, з'ївши пару дамочиних тістечок, далі цілу дорогу з нею не балакав.

Міст через Вуди, Васіщеве, Зміїв, міст через Дінець, Шебелинка, Балаклія—всі ці подробиці залізничної колії я відзначаю в своїй свідомості лежучи на полиці з заплющеними очима.

Дінець. Я уявляю його не мертвим, занесеним снігом, як зараз, а літнім, темно-зеленим, повноводим, пахущим задушливо й солодко йором, рибою і тванню. Таким він буває щоліта, таким він був значно раніше від мене, і таким він зостанеться, коли мене вже не буде. Він мене знає. Ми зустрічалися з ним душного літа, іскристого полудня, коли пінне й натомлене тіло пірнає в прохолодну воду, радіє з несподіваної ніжності її хвиля. Але я знаю його краще, ніж він мене. Я знаю його затоки, плеса, нечисленні його заріччя, знаю млини й оселі по його берегах. Крім того, я знаю, що це од його стародавнього імені пішла назва Днецького кряжу, і Донецького кам'яновугільного басейну. А він не зна, хоч разом із своїми маленькими допливами пливе над чорною вугільною палеозойщиною.

Чомусь усі місця, ті, де знайдено вугільні поклади, у нас стали вживатися басейнами, хоч зроду-звіку басейнами називалися або водойми, або басейни річок, а зовсім не вугільні райони. Донбас—назва більш-менш виправдана, бо розташований він по басейну Дінця. Та в нас кажуть Кузбас, хоч у географії, здається, не існує басейну відповідної ріки;—Підмосковний вугільний басейн, хоча басейн річки Москви, якщо такий існує в науці, нічого спільного з місцевістю, де добувають буре вугілля, не має. Чи не по аналогії з Донбасом, постали назви інших «басів»?

Була станція «Святі гори». Згадуючи географів і геологів, котрі могли б розв'язати постале на цій станції питання, я подивилась у латочку на вікні й побачила бір. Стороженківський ліс, звичайно, був більший, проте, і цей здався мені чималим. Правда, у п'ятирічній пляні він не відіграє якоїсь ролі, і знака лісозаготівель на мапі п'ятирічки проти нього не стоїть. Але як на око, то це видовище приємне серед голого степу та голих ланів.

Довго бігли поруч вагону жовті стовбури сосен, крутилися їхні важкі зелені крила коло самого вікна, потім дерева, неначе злякавшись, одступали назад і застигали в далечині.

Скоро ліс почав рідшати,—знов з-поза нього виринув степ. Коли я вдруге глянула в вікно, його заступили пара й дим. Крізь них я знов побачила стовбури, але тепер вони стали чорні, товсті й без гілок—це були вже не дерева, а димарі косянтинівських заводів.

Тут інженер, що досі мовчазно сидів у кутку, як кіт, що почув знайомий дух мишви, підвівся і, потягаючись, підійшов до вікна. Всі ждали од нього пояснень, і він їх дав. Тонем, яким говорять дітям, що земля кругла й крутиться, він розказав, ткнувши пальцем на новенькі ковпери, що це недобудована домна, що ото сірі будівлі під чорними дахами є шиферний завод, трохи далі—електрична станція, і багато ще дечого говорив інженер, між іншим, голосно й привселюдно він стверджував, що кисень має властивість вибухати. Це твердження було найкрасномовніше в його мові і тому не будемо затримуватись на ньому.

Не будемо казати про Краматорську—про неї багато вже говорено. Не будемо казати про те, як насунувся вечір, як нарешті дістався наш поїзд до станції Сталіне.

Станція Сталіне—це ще далеко не Сталіне. Це на п'ять кілометрів далі від города Сталіне. Тому, коли ви, товаришу харків'яніне, приїдете на стан

цію, то швиденько, поки поїзд ще остаточно не спинився, стрибайте на перон і біжіть щодуху в тілі просто за станційні будівлі. Дороги ні в кого не питайте,—кожна секунда дорожчінна,—а дивіться лише за тим, щоб випередити інших, уже досвідчених ваших супротивників, що, як картопля з розірваного лантуха, сипляться з вагонів на зупинку сталінської електричної залізниці, попросту трамваю.

Тепер я сяду на трамвай і поїду шукати ночівлі, щоб зранку вирядитися на шахту. А щоб читач не нудьгував, поки я буду спати, хай, як є в нього бажання, вивчає шахтоуправи Сталінської округи.

Це справа не дуже складна, бо шахтоуправ не так уже й багато: Трудівська, Проходка, Петрівська, Червонотворчеська, Смолянинівська, Вітківська, Центральна, Червоногвардійська, Буденівська, Чулківська, Моспінська, Макіївська, Марківська, Іванівська, Радянська...

Іще раз, щоб краще запам'ятати:

Трудівська, Проходка, Петрівська, Червонотворчеська, Смолянинівська, Вітківська... Як? кажете, скучно, для вас не підходить...

— Ну, не підходить, як знаєте—моє дело—предложіть...—так сказав колись Маяковський.

IV.

Був вечір. Друга зміна вже давно була на роботі. Вітер, сніг, хуртовина на дворі, а за дверима лазні інкубаційна теплінь, простоволоса й бося баншиця.

— А вам тожа штани, женскава у нас нету,—сказала вона, подаючи мені шахтарський спецодяг. Говорила вона нарозпів.

Порватий і залатаний, заяложений, і знов розірваний, почорнілий від вугілля й роботи, але випраний, він був схожий на бутафорський костюм для робочого якогось там столичного театру. Але не спеціально подерті дірки і не докартивні латки були на ньому. Це була справжня шахтарська одежа і справжні шахтарські дірки. Але ця одежа ніколи не чула оплесків, коли після тривожної напруженої праці, втомлений майстер виринав з-під землі на тлі копра.

— Скидати все, навіть сорочку? Все вивозиться? І панчохи й черевики?

Сорочку я все ж таки залишила—вона ж під сподом. Нап'яла позбавані шкарбунки, примостила на голові кепало і незграбно несучи за гачок акумуляторну лампу, вийшла з інкубатора.

Скажений вітер, що дув з континентальної Азії, крутив сніг і затримував ходу, коли ми бігли до великої надшахтної будівлі.

Нас було троє: десятник Петимка, мій товариш і я. Пізніше, здається, коло другого західнього схилу, до нас приєднався комсомолец, він же ентузіаст зарубної машини. Отак, спочатку утрюх, потім учотирфох, ми й подорожуватимемо далі.

Високо на копрі, крізь сніг, крізь хуртовину, крізь перехрестя колеса, що діловито крутилося то в один бік, то в другий, блимав ліхтар—маяк у глупій щеглівській ночі.

Сходи до копра яскраво освітлені. Через те, мабуть, вітер, що свистить в бетонових перехрестях, здається не такий сильний і мороз не такий холодний. Чавунні приступки занадто високі.

М. ГЛУЩЕНКО

«МЕТАЛИСТИ»

СВЕРЛУВАЛЬНИК

З кульфільму ВУФК'у „Підземна революція“

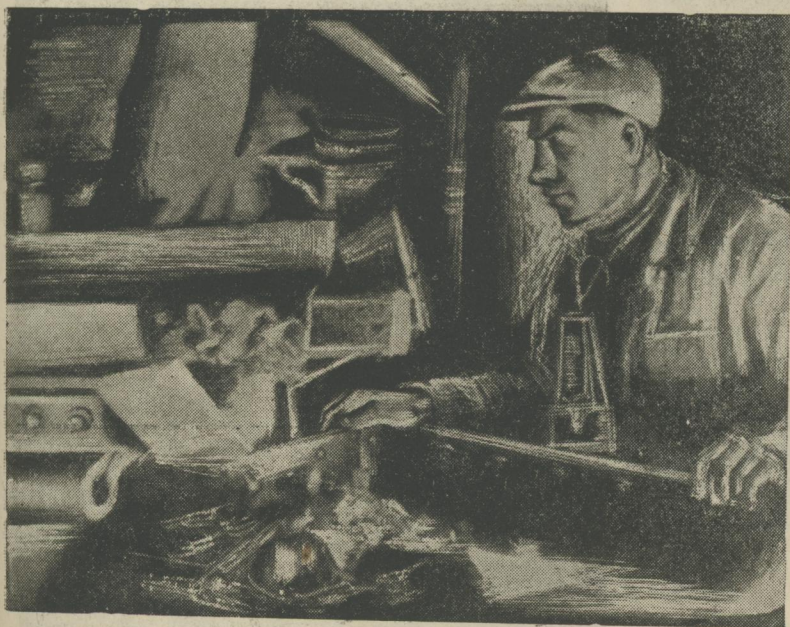
З кульфільму ВУФК'у „Підземна революція“

ВІДБІЙНИК

КАСАУРОВ І КАРТАШОВ
СКЛАЛИ ДОГОВІР НА СОЦЗМАГАННЯ

З кульфілму ВУФК'у „Підземна революція“

З кувальцю ВУФ'у „Підземна революція“

ДІАГРАМА ДІЯЛЬНОСТІ ВУГІЛНИКІВ
ПЕРЕД І ПІСЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ
КАРПАЧЕВА-НАСАЯРОВА

З кувальцю ВУФ'у „Підземна революція“

„ДАЙОШ МАШИНУ“

«Кинь цигарку»—це перший плякат, що зустрічає ще на сходах шахтаря. З цього моменту я починаю виразно відчувати, що я неначе на військовому становищі. Я чую подих шахти, я чую сигнальні дзвоники коло кліті, залізний брязкіт вагончиків, покрики одкатниць—все це змішується в один тривожний, напружений гомін, що не має павз, не має затримок.

Якийсь дядя у брезентовім плащі наprivході до копра лапає наші кишені, мадає нашу одіж.

— Сьогодні трьох задержали,—неначе виправдується він,—з поперосами...

Шахта газова. Третьої категорії, тобто найнебезпечнішої щодо газів. Слово про гази даємо науці:

«... Найжахливіший і найнебезпечніший ворог шахтаря, який часто нищить сотні людей—це гремучий газ. Вибухи його—це велике лихо».—Так пише в одній книзі І. Богданов.

Ми стаємо коло порожніх вагонеток, що ждуть своєї черги спуститися вниз. Устрій підйомної машини нагадує дитячу іграшку. Кліті дві, кожна в два поверхи. Коли одна йде вниз, друга злітає нагору. Тоді колесо на копрі, отам в снігу, де блимає ліхтар, спиняється. Поки плитові внизу шахти вкочують у кліть вантажені вагонетки, що автоматично вибивають порожняк, вгорі навпаки—порожняком вибивають навантажені вагонетки, з тієї другої кліті, що прилетіла знизу. Аж ось операцію внизу закінчено. Стволізій, це той шахтовий, що порядкує коло підйомної машини внизу шахти, де є сигнал верхньому шахтовому—один дзвоник—цей дає сигнал машиністові. Машиніст підйомної машини—будівля машинового відділу стоїть поруч із будівлею надшахтною—чує дзвінок і трохи повертає держак. Велетенський маховик злегка крутиться і стає. Метальова кодола посунулась, підсунувся до виходу другий поверх кліті. Повторюється те саме: плитові внизу шахти вкочують у кліть вантажені вагонетки, вони вибивають порожняк. Угорі, навпаки, порожняком вибивають вагонетки, з чорним блискучим товаром.

Перед ним дві колії: одна просто на естокаду, що під нею залізнична колія, де кує маленький товкач. З естокади можна насипати вугіль просто у вагони, але їх нема, їх дуже мало, і тому під естокадою росли і дедалі збільшуються чорні вугільні гори.

Друга колія веде на сортувальню. Сортувальня механічна. Тут можна сортувати й мити вугіль, але зараз вона не працює. Вагонетки йдуть просто на естокаду.

Ми ждемо, ми змерзли.

«... Копальневий газ (метан) не має ані кольору, ані паху, говорить далі у своїй книзі І. Богданов,—він утворюється від сполуки вуглецю, тобто матерії, що складає вугіль, та водню. Таке сполучення утворюється від гниття рослин під водою. Багато хто бачив баньки, що піднімаються на поверхню болота із дна, це й є копальневий, або як його інколи називають, болотяний газ...»

— Ходімте,—каже десятник Петимка і стає в кліть.

Шахтовий нетерпляче жде коло дверчат. Подивившись на нього, я згадую за ударництво, за добове завдання, за промфінплян, за нестачу порож-

няка, що за нього на перехрестях сваряться десятники. Щодо духу в тілі, я кидаюсь у кліть. Дверчата зачиняються; я чую чотири лункі металеві удари—знак, що подають людей, і ми швидко летимо вниз. Летимо ще швидше, вихор надимає сорочку, вуха глухнуть, ноги слабнуть, здається, що вони просто висять у повітрі—коли це враз ми починаємо летіти вгору.

Летимо з тою ж таки неопикуваною швидкістю. Але це значить, лише те, що ми пролітаємо за секунду шість метрів. Людей, звичайно, подають із швидкістю шість метрів за секунду, вугілля—дванадцять. Глибина шахти 150 сажнів. Це досить глибока шахта, пересічна бо глибина донбасівських шахт—сто сажнів, і лише близько десятка шахт можуть похвалитись глибшими колодязями. Найглибші в СРСР дві новосмоляннівські Сталінського району шахти мають по 350 сажнів.

Всі ці цифри, всі ці сажні, та ще й не переведені на метри, нудні й некрасномовні. Бо важко собі уявити без жодного порівняння довжину, скажемо, сотні сажнів. Тому будемо порівнювати. Порівняємо 150 сажнів, або інакше 326 метрів до... харківського собору. Це найвища і найнепотрібніша будова у нашій столиці. Правда радіостанція використала її для своєї антени, та кожний, гадаю, мусить погодитись, що занадто то монументальна підставка для такої тендітної справи. Отже, поки ця підставка стоїть не розвалена, використаємо і ми її, за прикладом радіостанції. Харків'яни добре її знають, а як не знають—хай подивляться. Тому їм не важко буде уявити цей собор, а на ньому ще такий собор, а на ньому ще такий собор,, а на цих трьох соборах ще один такий самий собор. Якщо харків'янин уявив собі цю височину, значить він уявив глибину шахти в 326 метрів. Отака була шахта, що ми, в неї спускалися. Тепер я знов відчувала, що ми летимо донизу, отож кліть ішла повільніше. Ось блимнув перший горизонт, знов стало темно, знов прояснилось, кліть сунулась уже зовсім повільно і нарешті м'яко спинилась.

— Пождіть, не виходьте,—сказав Петимка,—треба, щоб шахтовий поставив кліть на кулаки... От тепер ходімо.

V.

Перенесімось на хвилинку в Харків. Уявіть собі, що ви приходите до себе на посаду. Хай це буде управління південних залізниць, Наркомзем, а хоч редакція якогось там журналу, чи газети (пам'ятайте, я не кажу про заводи). Коло вішалок, або десь у коридорі вас зустрічає ціла низка розмаїткокольорових оголошень такого змісту:

**„при взрыве беги на свежую струю“
„зажимай нос и рот мокрой тряпкой“
„курить и иметь открытый огонь—смертельно“
„следи за исправностью ламп“**

(бо ж інакше може бути вибух)

„всегда закрывай вентиляционные двери“
(бо ж інакше нічим буде дихати)

От на таку прийшовши посаду, люди сильно, гадаю, змінилися б. Жінки забули б мабуть фарбувати губи, манікюрити нігті, пудритись, кучері в них порозкручувалися б, вони поблідли б, часто хворіли б і скоро

кинули б таку несимпатичну посаду. Чоловіки одягали б на роботу найстарішу, найтіршу одержу, часто забували б одягти краватку й поголитись, почали б вимагати збільшення зарплатні, і скоро, як мога скорше поstarалися б спекатись посади, де висять такі турботні оголошення.

Ну а шахтарі, що в них у копальні справді висять оці оголошення—чи жахаються вони свого становища? Забійники, зарубники, кріпильники, бремсбергові, запалювачі та їхні помічники, дворові, коногони, лісогони, лямпоноси, плитові, одбійники на антрацитах, машиністи зарубних машин, машиністи силових злагод та інші машиністи, десятники вентиляції, десятники руху й інші десятники, кондуктори при механічному вивозі, плитові на бремсбергах і сила інших підземних кваліфікацій—чи бояться вони?

Чи боїться робітник домни, чи боїться робітник мартена, чи боїться кочегар паровичні, авіатор повітря, моряк моря? Адже домна може пустити газок, казан може лопнути, літак може впасти на землю...

Але, коли, скажімо, рибалка піднімає парус і спускає шкафут, він зовсім про це не думає. Йому не спадає це на думку й тоді, як шаланда починає набирати швидкість у попутнім вітрі. Він спокійно закріплює шкот, спокійно закурює цигарку і так само спокійно сідає читати в газеті про борню з куркулем в Артемівській окрузі і про банкрутства банків у Франції. Він знає море, він знає свій нескладний пристрій. Він розуміє, що море і його маломеханізоване судно самі собою не страшні. Страшно лише не знати їх, не вміти з ними поводитись.

«... У гірничій промисловості багато більше як де, безпека праці залежить від самого робітника, від його досвідчености, знань, трудової і виробничої дисциплінованости, від свідомого ставлення до своїх обов'язків і суворого додержування правил безпеки роботи. Брак цих умов призводить до нещасних випадків, до аварій, катастроф, що вчиняють нечислиму шкоду й робітникам і справі індустріалізації країни...» (Зав. відділу охорони праці НКП УСРР Кравцов).

Отже, забійники, зарубники, кріпильники, бремсбергові, запалювачі та їхні помічники, дворові, коногони, лісогони, лямпоноси, плитові, одбійники на антрацитах, машиністи зарубних машин, машиністи силових злагод та інші машиністи, десятники вентиляції, десятники руху й інші десятники, кондуктори при механічному вивозі, плитові на бремсбергах і сила інших підземних робітників не читають щодня згаданих об'яв. Вони швидкою ступою розходяться попід землею і стають на місця, зазначені в наряді. А об'яви вони знають. Вони знають іще багато дечого про шахту, адже робітник, який уперше прийшов на шахту, не стає відразу на роботу. Попередні бесіди з новачками провадяться протягом трьох днів. Лише після цього вони спускаються в шахту, де вони на ширім ділі вивчають гірняцьке мистецтво.

VI.

У дворі копальні було холодно. Вияв вітер, шахтові й плитові—це ті, що регулюють рух вагонеток на перехрестях і взагалі в тих місцях, де кінчаються рейки (в таких місцях лежать чавунні плити, звідси, мабуть, пішла назва—плитовий) да, так вони, ці люди, були в кожухах і брезентовках. Нам же, навпаки, холодно в самих спецовках, і хочеться скоріше в зати-

шок,—кажуть же, що в шахтах температура висока, та треба сказати хоч кілька слів за копальневе подвір'я. Воно не дуже подібне до звичайного собі наземного, поверхневого двору. Курей нема, горобці не дзюбають конячого гною, нема навіть конячого гною, він є на вивізних штреках—там, розуміється, є і коні, навіть пацюки, що потрапляють до шахти разом із сіном, і в такий спосіб стають мешканцями підземних стаєнь. Двір цієї шахти—це підземна камера заввишки метрів з три і завширшки метрів з чотири. Чорні, замурзані вагончики чекали на свою чергу податись на-гора. Вони зробили велику путь від вибою по нечисленних підземних ходах, і виринули нарешті на копальневе подвір'я з східного квершлягу. Останній їхній шлях під землею був шлях механізований. Ген-ген у кінці квершлягу, коло електричної силової злагоди, стоїть машиніст, що керує ходом безкінечної линви, котра (линва) тягне цілі шереги вагонеток.

Ми пішли вздовж них, цим східним квершлягом другого горизонту. Квершляг по-німецькому значить—поперечний пробій. Цей поперечний пробій є головний хід, що в ньому сходяться всі підземні шляхи. Це—так би мовити, Бродвей, а по-харківському—вулиця Карла Лібкнехта, а хоч Свердловська. Він просторий, поземний, добре освітлений електрикою. Вздовж тягнуться проводи в товстих ізоляційних трубках, і дощаний пішохід. Під пішоходом блищить вода в риштаку, що ним вона стікає в зумф. Зумф—по-німецькому значить просто болото, а по-шахтарському—та водойма на самім низу копальні, що в неї збігає вода з усієї шахти. Безустанно працює потужний смок, одсмоктуючи її на поверхню.

Дув вітер. Це був вітер штучний, його родив вентилятор угорі спеціального вентиляційного колодязя. Але він ніс із собою дух справжнього снігу, справжнього повітря, котрим дихали люди там, далеко на-гора. Він змішувався з солодким духом вугілля, прілого дерева, цвілі і дратував ніздрі.

Вогкі пішоходи, тьмяні ліхтарі, калюжі між рейками і свіжий вітер, що наганяв на воду брижі, нагадували мені міську нічну вуличку після дощу.

Скоро збочили ми в боковий хід—темнота надійшла всіма сторонами. Це була якась особлива пільма, на землі такої не буває. Темнота найтемнішої літньої ночі, коли місяця немає, а небо затягли хмари, коли, ви, йдучи знайомою дорогою, можете напоротись на дерево коло вашого ганку,—здається ясною і прозорою проти матової чорноти підземелля. Це—темнота, плюс темінь, плюс темнюща пільма. Липуча, вона обволікає тіло, настирлива—вона просякає під одягу, чорна—здається, що тіло темнішає від неї.

Отут акумуляторна лампочка засвітилася дужче. Слабке її світло бігло поруч мене нерівним колом, що в ньому ритмічно пересувалися перебільшені тіні від ніг. Заспокоїливе коло тупцювало коло мене, міняло форму, але не кидало мене за винятком тих небагатьох моментів, коли зустрічав насдесь електричний ліхтар. Ми йшли місцями, де роботи не провадили, що ділянку вже виробили. Це був коротший шлях до тричетвертової лави другого горизонту. Хід вужчав і ставав щораз нижчий. Доводилось нахилити голову і вже разів зо два я стукнулася об верхняк, що, поломившись,

звисав низько. Верхняк—це верхня частина кріплення. Читач мабуть догадується, що всі підземні вибірки потребують кріплення.

«... В породах цілком міцних дозволяється проводити вибірки без кріплення, з умовою, щоб шахтувати вибірки мали циліндричну форму, а з дозволу органів догляду й іншу... При цьому періодичний огляд склепінь адміністрація мусить робити не менше як один раз на місяць...»

Так каже параграф 25 про кріплення вибірок у «Правилах безпеки гірняцької промисловости», а ще далі так:

«... При кріпленні гірняцьких вибірок деревом, товщина потрібного кожного разу кріпильного дерева мусить відповідати силі можливого тиску на кріплення...»

Тиснення тут було порядне, товщина бо верхняка була солідна, і я старанно нахилила голову, щоб не відчуті її ще раз на лобі.

Потім ми йшли зігнувшись, потім ми йшли вправо, потім схилом униз, потім вліво, знов збочили вправо, проминали вентиляційні двері—вони регулюють потрібну течію повітря—йшли болотом, було вогко і ткнуло цвіллю, знов розігнулись і знов зігнулись. Я не можу всього описати, де саме ми йшли, бо мої примітивні відомості щодо устрою шахти, кінчилися значно раніше, зразу за квершлягом.

VII.

— Оце буде гезенок,—сказав Петимка, спиняючись. Зараз поліземо, чіплайте лямпки на ковнір, або як вам удобнее.

Ми стояли під невеличким, як мені здалося, склепінням, ніякого ходу перед собою я не бачила. Та Петимка нахилився і попростував на стінку. Далі він перекинув ногу, через купу бутора і враз зник під землею. Я постаралась повторити його рухи і відчула під ногою щабель чавунної драбини. Вона стояла сторчаком. Лямпа кволо освітлювала нерівні краї темного колодязя. Я лізла в чорну дірку навмання.

— Гезенок,—думала я,—що це може значити по-німецькому?

Драбина кінчилась так само несподівано, як і почалась. Внизу ждав Петимка.

— Аби мені треба було вийти на-гора, мабуть не найшла б дороги,—сказала я.

Петимка посміхнувся. Він вирішив дати нам деякі пояснення. Він узяв під пахву лямпку, попросив у мене оливиця й витяг з кишені засмальцьовану картонку. Це була «Нормограма № 22 о норме времени в минутах на установку 1-ой основной стойки при креплении лав клетями в зависимости от мощности пласта h в метрах и угла падения пласта g в градусах».

На заднім її боці він почав креслити плян шахти, даючи нескладні пояснення:

— Ствол,—сказав він, роблячи дві паралельні риски—це нашому мож-на назвати шахта, оце конешно, двір, величенький, щоб можна було машини вигружать, рейки, що прийдеться. Далі ідьоть квіршлаг,—тепер Петимка почав рисувати в поперечному пляні.—оце як тільки він дійшов до пласта, зразу риють у самому пласті горизонтальний хід, а хоч вивізний штрек, а вверх по простиранію бремсберг, значить, що бремсберг це—як уклон.

— Бремсберг,—подумала я,—по-німецькому бремс—це здається гальмо, а берг—гора.

— Там значить є тормозний шкив, отож вагончики з горішніх вибірок ідуть самі, своєю вагою, а порожняк обратно піднімається, вроді сказати б. противага.

Петимка трохи помовчав, крутив у цупких пальцях оливця, приміряючись рисувати далі. Нігті йому було обведені чорною смужкою, що ніколи мабуть не одмивалася.

— Від бремсберга по пласту проходять штреки, од штреків сюди вже йдуть вибої. Отут саме і рубають вугілля. Іще для вентиляції роблять усякі ходи, та їх багато усяких—*пічки там, газенки, просіки, косьці, бутові штреки*—все одно не запам'ятаєте. Ну, як Гришко, твоя голова?—спитав він шахтаря, що раптом з'явився перед нами в світлі ліхтарів і зник знову.

— По ній іще раз хоч п'ять,—долинуло з темряви.

— Сам винуватий,—промовив уже до нас Петимка,—ліньки було переставити механічну стойку, котра тягне машину, а над цією стойкою корж...

Ми підходили до ділянки, де працювали шахтарі. Вухом ловило знайомі звуки—шерестів вугіль по залізу. Хтось зовсім недалечко набирив його лопатою й кидав на риштаки.

— Це учбовий пласт, дванадцятичетвертовий.

— Механізований?

— Рукопаш. Учні довбаються. Треба знати вугольок, треба до нього привикнути,—казав Петимка.

Ми просунулись у якусь дірку. У скудотнім світлі шахтарських ламп, ми побачили трьох здоровезних хлопців, майбутніх забійників, що поскидавши сорочки, привикали до вуголька. Тьмяно вилискував дванадцятичетвертовий вугільний пласт. Таких пластів—їх у Донбасі мало. Зустрічаються вони рідко, бо утворилися вони або від сполучення двох близьких шарів, або від того, що пласт роздався під впливом бокового тиску земної кори. Найбільше ж у Донбасі пластів шириною в один метр і менше. Найтонші пласти, що їх у нас експлуатують—це пласти в 450 міліметрів (10-12 вершків). Тонших не розробляють, бо покищо це нерентабельно.

Отже, рідко можна зустрінути забійників, що рубають вугіль стоячи, вільно рухаючися в просторій вибірці. Більшість забійників Донбасу працюють навколюшках, або лежачи. Навколюшках, коли тіло скрючене, а шиї не можна випростати, працювати незручно. Ще важче працювати лежачи. Одне плече забійника упинається в покрівлю, друге—в спід, майже не залишається простору для будь-якого вільного руху. Часто доводиться лежати на вогкій, а то й зовсім мокрій землі, бо звідусіль точиться вода. Уявіть собі височину півметра і ви зрозумієте, чому на тонкі пласти беруть низькоросле робітництво.

Сила, сприятність, витривалість, уміння працювати в різних положеннях, це лише частина тих якостей, що їх мусить мати забійник. Отож майбутні забійники мусять знати, як підійти до вугілля, щоб одбивалося воно здоровими грудками, щоб не кришився, щоб не засмічувався пороною, мусять знати, що таке кліваж—як рубати в зуб і як по струях, мусять уміти боротися з колчеданом, креймахами, що об них збиваються зубки струменту. Вони

мусять уміти поводитись з кайлом однобічним, кайлом гострокінцевим, одбічним молотком, з клинним і ломакою, знати, де й як їх вживати, де і як кріпити покрівлю, як працювати у вибої з дуже прикритим ухилом. Вони мусять навчитись узнавати—чи не сяде часом лава, а чи не одвалиться корж, чи не загрожує газ подальшій роботі і як треба виміряти його лампою Вольфа. Багато дечого мусить знати кваліфікований робітник хоч механізованої, а хоч і немеханізованої лави.

В тому місці, де ми стояли, спід був лише трохи похилний, але кроків за три він прикро спадав униз.

Шари вугільні лежать під землею по-різному. Не багато тих, що лежали б на великій протязі рівно, без жодних порушень. Раз-у-раз їх перетинають складки, вони зсуваються по падінню і по простяганню, вони роблять закрути то в один бік, то в другий. Повільний схил переходить у прикрий, а іноді вони стають сторч, навіть завертають назад, а то й зовсім розриваються. В деяких місцях через оцю примхливість залягання, вугілля майже не можна розробляти але певна кількість порушень є в кожній копальні.

— Іще й не так буває,—сказав якийсь чорномазний робітник, мабуть інструктор трьох чорномазих своїх учнів,—оце вниз, а то буває вгору. Мій батько колись отак на землю виліз.

VIII.

І він розказав про те, як троє шахтарів робили, робили—вугільок трапився м'який—і доробились до того, що вийшли з забою на зелену траву. — У хвіст пласта попали,—кінчив він.

IX.

Реальність така ж химерна, як і сон, та людина того не помічає, бо реальність завжди логічна. Увісні ж найбільше нас вражає відсутність логіки,—думала я, повзучи на чотирьох вузьким ходом і маючи над головою 1350 метрів сланців, вапняків, рухляків, пісковиків, глею і черноземлі.

Лізти було незручно й страшноувато. Коли б це був сон, хід раптом скінчився, ми вилізли б на зелений моріжок під вербу, як оті троє шахтарів! Якась невеличка частка моєї свідомості хотіла, щоб було саме так.

Та це був не сон. Логіка реальності примусила мене лягти на живіт і плазувати черевом. Я витягала руку, ставила якомога далі перед себе лампу, а потім плазувала до неї. Деякий час мені довелося боротися зі звичкою берегти одіж, котра (звичка), думаю, є в кожній людині. Пройшовши цим ходом метрів п'ять, я остаточно перемогла. Я відважно занурялась у вугільний порошок, спокійно слухала, як гострий бутор шкрябає полотняні штани, черкає по чоботах, як спина обтирає нерівні, цупкі краї рури. Це був хід новий і ще мало обтертий. Згодом мені довелося бачити такий хід, що ним протягом довгого часу лазили на роботу всі три зміни. Стінки його було начисто вишмарувано, а щирий металевий блиск найбільш нагадував дуло рушниць зсередини.

Перед мене борсалися ноги десятника Петимки, ззаду просторінь рури заповняло тіло мого товариша і його важке дихання.

Логіка реальності повела нас далі через усі холми і кривини цього ходу—назад нам ніяк було вертати—коли нараз хід, неначе роздався на боках, і я побачила кріпильні стояки. Це й була друга тричетвертова лава.

Лава була похила, тепер ми повзли вниз по падінню. Унизу перед нами блимали лямпки. Вони не розточували мороку і мерехтіли як зірки.

Коло цих зірок ішла робота. Зміна працювала по ремонту. Лава сідала, треба було її задержати, поки вибій і риштаки пересунуться далі. Люди поспішали, бо коли вже лава сяде—пропав і вугіль, і риштаки, їх затисне назавжди. От тому так прикро читати в газетах телеграми, які подеколи надходять з Донбасу, телеграми такого, скажімо змісту:

КАДІІВКА, 10 лютого . . . . .

На шахтах дуже слабкий технічний догляд, панує тухтієство і недбалість. У зв'язку з цим на шахті „Марія“ завалилася 200 метрова лава, котра давала до 300 тонн на добу. . .

Всі сили останній час було кинуте на вугільний прорив, на добування вугілля, кріплення ж через те відстало. Контрольні стояки розтіпало зверху. Дерево в тому місці, де воно стикалося з покрівлею, потрощилося на тріски. Отож тепер спішно підганяли нові стояки, заміняли розплющені обабоча. Стукотіли сокири, летіли тріски, напружувалися руки, надималися спини.

Лаву підпирали деревом і важкою лайкою.

А лава не жартувала. Вона хотіла сісти. Вона не могла більше висіти над порожнечою, видержувати всю мільоннотонну вагу землі і земне тяжіння. Вона не хотіла зрозуміти, що в нас вугільний прорив, і не хотіла ждати.

Вона навалювалась на вутлі дерев'яні підпори, кришилась коло них, дерево увиходило в покрівлю, як у пухке тісто. Тісто випиналось коло обабочів—дерев'яні шальовки вигинались, а то й зовсім ломились. Тісто пухло коло підлапків,—та вони держались міцно. Воно нестримно надималося і репалося.

Кріпильники кидали сокири і тулилися до стінки, щоб дати нам пройти. Нерухомо лежали, очікуючи, поки ми продеремось повз них.

— Це що, комісія буде, чи може екскурсія?—запитав один, поблискуючи очима.—А-а-а... тільки подивитися, а я думав, хочете поробити,—посміхнувся він.

— А як треба буде, то й поробимо—озвався мій товариш.

— Та вже баба робити не буде—долинуло до нас.

— То подивлюся хоч, яка то ваша робота.

— Отака наша робота і є—пролунав у сутінках хрипкий голос і слідом, у світлі мого ліхтаря з'явилося обличчя старого.—Отака наша робота—сказав він,—осунулось, тут тобі жаба й цицьки дасть.

Лише півметра відстані між нашими обличчями, і я яскраво бачу чорні зморшки на темнім обличчі старого і його гірку посмішку.

— Хіба зразу отак і осунеться?—питаю я.

— Ми, вже старі собаки, заранше знаємо, чи сяде, чи ні, а як сяде, то через скільки годин,—сказав він,—потому вона попереджає... Ото як почала капать—тікай... Капать, це порода капає, ви може, думаєте, що вода?.. Обламуються маленькі такі грудочки, оце в нас і називається, що капає. Буває, канешно, що не помітиш. От у нас двадцять третього року..

X.

... І він розказав про те, як п'ятьох забійників завалило у вибої поро дою. Обломила вона, як одрізало, по самісінькі стояки. (Кріплення від- стало за вибоєм). Отже, опинилися забійники в вузькому просторі, як у домовині—ні повернутись, ні стати, ні сісти.

Коли перша страшна хвилина минула, шахтарі загасили всі лампи, крім однієї, щоб зберегти світло на довший час. Потім вони довго з великими павзами обмірковували своє становище.

— Ото б вечеряли,—сказав Наливайко Михайло, коли загасла перша акумуляторна лампочка. Вона мала зарядки на вісім годин і це значило, що годину тому кінчилася їхня зміна і на-гора запала ніч.

— Невже ж таки не прийдуть!—сказав на другий день лежання його брат Наливайко Микита, коли він випив останню воду з своєї шахтарської баклажки. Потужне забійницьке тіло залякло й ноги потерпли. Рука забій- ницька, пошарпана і мозоляста, по лікоть вкрита старими рубцями, що за звичку тій руці було битися за вугілля, безсило стискала кайло.

— Мабуть, що не прийдуть,—сказав увечорі цього дня Мартинюк Іван, коли остання лампочка нарешті загасла. Отож шахтарі знали, що пролежали в землі сорок вісім годин, і що на-гора знов вечір.

Даремно прислухалися вони, напружуючи всю свою увагу. Перші дні все було тихо. Земля була беззвучна, як завше. На третій вона стала густо й гомоніти. Вона заповзала в вуха, хриплявила і шелестіла, вона сповнювала тіло шурхотінням, вона дико квила й дзвеніла в скронях.

На кінець четвертого вона затихла.

На п'ятий брати Наливайки очунали, почувши стукіт і гуркотіння. Спо- чатку ледве чутний, потім голосніше і людські голоси.

Увечорі цього п'ятого дня п'ятьох забійників відкопали. Двісті вагонеток породи довелося видати на-гора. Але ще більше лишилося її під землею.

Загубили надію рятівники знайти товаришів живими, але щиро працю- вали. Такий бо закон гірняцький—не кидати розшуку доти, поки не знай- дено всіх, хто потрапив під катастрофу, хоча б то були самі трупи.

Кожний хто зостався в шахті підчас аварії—говорить цей закон,— вважається за живого і тільки тоді дозволяється припинити рятівничі ро- боти, коли всіх живих і всіх мертвих видано на-гора.

Брати Наливайки йшли до підйому самі. Дуже вже вони були прак- тиковані, не мало років працювавши по шахтах. Їхніх товаришів несли на руках. Ще б трохи, і зовсім дійшли б в отруєному повітрі.

XI.

— Чого ви тут у проході стали?—незадоволено спитав чийсь голос.— І без вас тісно, як буде сидати—куди тоді дітись...

До виходу було метрів над сто, всього лава мала вздовж 170 метрів, а пройдемо було якихось двадцять.

Ми пішли наниз риштаками.

Риштак заввишки був щось чверть метра і краї його так близько під- ходили до стелі, що крайніх зусиль треба було вжити, щоб просунутись між ним і стелею всередину.

Риштак був порожній, слизький і не совався, бо ж зміна працювала по

ремонту. Скоро я лягла на спину і випросталася якнайзручніше, мене потягло наниз. Так тягне вугіль, та ще й підтрушує, щоб не застрявав десь на скріпах, щоб швидше рухався.

Перед мене стелився довгий і ковзкий шлях вугілля. Щоб лямпка не зачепилась за стелю, я поклала її на себе. Злегка відпихаючись лівою рукою, поповзом верстала я вугільну стежку, стежку, що сполучає забій з п'ятирічкою.

ХІІ.

Стежка ця зветься механізація.

Донецький басейн мав дати в першому році п'ятирічки 30 мільйонів тонн вугілля, в другому—40 мільйонів тонн, і в третьому має дати 65 мільйонів тонн, усього—135 мільйонів тонн.

Немає тої людини, що могла б уявити, скільки праці, скільки грудок, скільки штибу й пороху, скільки чорного забійницького харкотиння, поту, вагонів і вагонеток міститься в 135 мільйонах тонн вугілля.

Важко це уявити, так само важко, як порахувати хвили на морі.

Ясно лише одне: врукопаш цих тонн не накопаєш, хоча б вугіль став крихкий і солодкий, як шоколад.

Механізація—це слово стоїть над Донбасом, гуде під землею, повторюється щодня тисячами людських вуст.

Дорогу зарубній! От основне комсомольське гасло—туди, де не може пройти зарубна—має пройти відбійний молоток.

Лише тоді Донбас зможе давати те, чого від нього жде наша країна, наша соціалістична промисловість.

«Основна ідея, що покладена тепер в основу розгортання вугільної промисловости Донбасу,—(так пише т. Молотов у статті «Товариші, держіть темп!»)—і в зв'язку з цим ліквідація надто важкого виробничого прориву, є ідея механізації Донбасу... Тепер в усякім разі передовим елементам Донбасу стало вже зовсім зрозуміло, що настав час «розгорнути боротьбу за новий, механізований, справді соціалістичний Донбас».

З того моменту, як більшовики прийшли в шахти, вони твердо стали на шлях заміни важких, непродукційних дідівських форм роботи, на нові. Наскільки механізовані способи роботи продукційніші за ручну працю можна бачити хоча б на такому факті: в механізованих шахтах Америки перед війною кожний робітник видобував на рік 43 тисячі пудів, в той час, як річний видобуток робітника немеханізованого царського Донбасу складав лише 8 тисяч пудів.

Капіталісти, що хазяйнували колись у наших шахтах, не дуже дбали за механізацію. Вони жили собі спокійненько по закордонах, а їхні управителі збільшували прибутки шляхом не механізації, а експлуатації. Лютої експлуатації робітників. Так було вигідніше в тодішніх умовах капіталістичної Росії.

В результаті такого господарювання вийшло, що радянська влада, прийшовши в Донбас, дістала в спадщину од буржуазного ладу лише:

зарубних машин—24
конвеєрів—8
скреперних злагод—3,

на всі триста копалень Донбасу. Смішні цифри, думає читач, особливо, взявши до уваги те, що зараз у нас самих зарубних понад тисячу.

Більшість їх привезено з-за кордону—в останній час лише почали робити в нас—більшість їх—це американці й німці. Їх було призначено експлуатувати американських, німецьких, китайських і всяких інших робітників, і додавати нулі до капіталів їхніх власників, але замість того вони потрапили до нас... і прискорюють темпи соціалістичного будівництва, допомагають робітникам, технікам, інженерам наздогнати й випередити передові капіталістичні країни.

От чому вороги робітничої класи висловлюються проти машин.

.. Я сунулась дуже швидко. Побачивши обапіл, котрий, репнувши, нависав у риштаки, я не змогла відразу спинитись. Він зачепив мене по голові і зірвав капелюха. Тоді я гукнула товаришеві, щоб проходив цим місцем—обережніше.

Раптом глухий і короткий удар десь збоку струсонув чорну тишу підземелля. Повітря рвонулось до виходу, приголомшило мене, і раптом знов настала тиша. Як у чорний мул, занурялись і потопали в ній усі згуки.

Десь, певно близько, провадили висадні роботи.

Проте, ще й досі є окремі робітники, що недовіриливо ставляться до механічних засобів видобутку. Історія Нового Донбасу знає не один випадок, коли несвідомі робітники псували механізми.

— Беда,—говорив старий забійник Закопов,—когда привезли машины. Ты до него, а он тебе: не пойду хлеб у рабочего отнимать. Один раз кабель у врубовых перерезали, хоть сторожа ставь...

Справа партійних і комсомольських організацій пояснити відсталій частині робітництва, що механізація діє на користь робітничої класи. Вона прискорює темпи соціалістичного будівництва, вона полегшує працю кожного вугільного робітника.

Важка праця забійника за механізації стає непотрібна. Іще недавно Донбасу бракувало забійників—зараз багато з них кидають своє кайло для того, щоб стати машиністами зарубних. Решта забувається в немеханізовані ділянки. Адже шахт у Донбасі зараз близько трьохсот п'ятидесяти, зарубних понад тисячу—отже таких ділянок покищо вистачає.

На місце забійника у механічній лаві стає—відбійник—він відбиває підрубане вугілля. Іноді, коли вугілля дуже тверде, роботу відбійника робить динаміт—тоді лава може обійтися і некваліфікованими робітниками, аби накидали вугілля в риштаки.

Проте чи варто пояснювати про переваги механізмів? Занадто вони наявні. І ті, що не повірили сьогодні, повірять у них завтра.

Якщо ми досі не можемо говорити про блискучі перемоги, то лише тому, що за один день не можна набути навичок, потрібних для тієї колосальної реконструкції метод роботи, що відбулась у нас. За один день не можна утворити потрібних для обслуговування механізмів кадрів кваліфікованого робітництва.

... «Часто машиністи зарубних машин не знають своєї машини, не вміють з нею поводитись. Слюсарі та електрики, монтери не можуть швидко й безпомилково виявити хибі машин і швидко лагодити їх.

Тому машина працює погано, не даючи того видобутку, що могла б дати. З цієї ж причини багато робітників, особливо ще мало обізнаних з шахтою, проймаються ворожим ставленням до машин, до механізації.

(В Турбінер. «На боротьбу за механізований Донбас»).

Старих кадрових робітників, юнаків, що вчора лише закінчили гірпромуч, чи то прискорені курси по підготовці робітників механізації—їх небагато. Але на них лежить всією вагою своєю справа відновлення Донбасу, і колись ляже слава його перших механізаторів. Вони таки доклали рук до цього діла.

— А Марфуша у нас за електромашиніста,—пам'ятаю, сказав старий механік електричної злагоди, що відсмокувала одну затоплену шахту Сталінського району.

Коли почали одсмокувати цю шахту, ніде не можна було найти робітників потрібної кваліфікації. Тоді старший механік Полозюк сам навчив Марфушу своєї науки і тепер вона керувала машинами. У благодійній хустці, що мало захищала від холоду неопаленого приміщення, в чорній, селянського крою кохті, у здоровезних чоловічих валянках, невеличка на зріст дівчина ходила поміж трансформаторами, слідувала за стрілками вольтметрів, керувала реостатом.

Та все ж у нас машин не використано до кінця. Вони часто стоять, вони, як хтось колись сказав, замість ударників, перетворюються на ледарів і прогульників.

Хто ж тут винний? Чи господарські, чи партійні, чи професійні організації, котрі не надавали свого часу потрібного значення механізації—тепер для нас це однаково, бо ж і господарські, і партійні, і професійні організації стоять уже зараз на чолі нещадної боротьби з нехлюйським, дикунським ставленням до механізмів, з байдужістю, недбайливістю і саботажом, що перешкоджають запроваджувати в життя основне гасло партії й робітництва: «перетворити старий Донбас на Донбас новий і з більшовицько-нездоланою механізованою базою».

XIII.

Тому не будемо вдаватись у тугу, коли нам доведеться читати про факти, подібні до таких. Відсоток зарубних машин, що працювали:

	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Потужні . . .	50	65	68	78	86	76,7
Легкі . . .	—	—	30	54	55	51,4

Картина невтішна. Щодня гуляла 191 зарубна машина. Майже п'ята частина машин стояла без роботи, іржавіли, псувались, замість здобувати вугілля, замість працювати на користь пролетарській державі... Не краще стоїть справа і з використанням відбійних молотків, цього другого найновішого механізму. (З книжки Піняєва. Використаймо резерви, ліквідуємо вугільний прорив).

XIV.

Читач уже, певно, догадався, що я давно вилізла з конвеєра в штрек, а слідом за мною з темної пастки виринув і мій товариш. Тут, на видноті я побачила що обличчя йому стало чорне. Таке ж чорне було обличчя в ком-

сомольця, котрий чвакав грязюкою поруч із нами і говорив про те, що соцзмагання й ударництво—це раз, а два—треба, щоб правильно була робота організована на місцях, щоб кожний своє місце знав і за нього відповідав. Оце ще недавно буза була—вийдуть на роботу, а робити не можна, по причині, або пічку завалили, або дерева не підвезли, а хоч породу не прибрано, значить що наряд неправильний, немає організації праці, робити нічого, лаються, виїздять на-гора чай пити. Усякі там інститути праці може, чули, український та донецький, шукали вже причину низької продуктивності праці, та ми й без них знаємо, що причина та в неправильній організації робочого дня.

— Ти кажеш, що й раніше таке було, а тепер як?

— К одній!—раптом скрикнув комсомолец, замість відповідати і проскочив повз мене вперед.

Тієї ж хвилини лямпка моя родила вогник у темнім конячім оці. Чутно було, як кінь тяжко ступнув, послухавши команди, до стінки. Гладкі боки коневі важко зідхнули.

Комсомолец знову йшов поруч з нами. Він забув відповісти на моє запитання і говорив тепер про недостачу культурних робітників, про плинність робочої сили й додаткову їжу для вугільних робітників: сало, ковбасу, молоко і масло, що їх вони одержують перед тим, як спуститись у шахту.

Відповідь на своє запитання я одержала 12 лютого цього ж таки року в сорок першій нумері «Правды». Ось як вона виглядає.

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА

ОПЫТ ЩЕГЛОВКИ № 1 ПЕРЕНЕСТИ НА ВСЕ ШАХТЫ ДОНБАССА

БЕРИТЕ ПРИМЕР С ЩЕГЛОВКИ № 1

Переход на безнарядную систему требует практической подготовки.

СТАЛИНО, 10 февраля (ТАСС).

Шахта «Щегловка» № 1 первая перешла в январе на безнарядную систему. Хорошая подготовительная работа, направленная в первую очередь на то, чтобы обеспечить правильную организацию труда, обеспечила успех на «Щегловке» новой системы. По приблизительным подсчетам добыча угля на этой шахте

увеличилась в январе на 6.000 тонн, благодаря проведению безнарядной системы. Каждый рабочий на этой шахте имеет свой календарный план.

Производственные показатели выполняются хорошо. Вся шахта выполнила январский план полностью. Бригада Деревенкина перевыполнила январский план на 20 процентов, бригада Рутковского и Авилина выполняет суточное задание на 112

Комсомолец говорив про плинність робочої сили, про сало, ковбасу, молоко й масло.

Петимка, ж, навпаки, з нами не говорить. Ми прийшли на його ділянку і він забув про нас. Він пам'ятав про те, що треба робити просік, в західній лаві, а не вистачає однієї людини. Він пам'ятав, що треба додати

двоє кілець до ланцюга, щоб він сягав на шість вагонеток. Він питався в Іванова, чи знайшов він куток по кліважу. Гукав комусь невидимому в темну галерію уклону, щоб не чіпляли кіз.

Потім він згадав про нас, підійшов і поскаржився:

— Самі кози пішли, а порожняку немає, не пускають, показилися вони там... Вугільок сам проситься на-гора—а видати нічим.

Комсомолец говорив про плинність робочої сили, ні, це говорив уже не комсомолец, а якийсь літній робітник, з вусами, що притрушено їх було вугільним порошком, що заплутався в них вугільний штіб:—воно, конечно, хто не привик, то страшно. В нашій ділі без цього не буває—то палець одібе, то вдарить, то придавить, а він прийшов перший день, подивився—несуть—так і тікає. Виліз—більше не полізу, а одержу полувив. Отака вона текуща сила. Ото літом узав я відпуск, все одно дають, поїду, думаю, в Росію, подивлюся—зроду там не був. Виходжу на станцію, бачу, стоять контрактівані, виходить, що з Донбасу їдуть додому. Ну, конечно, їх обступили, розпитуються, як там, що дають.

— А нічого не дають!

Я конечно до їх.

— Брешеш, кажу,—все дають, тільки ви лодирі, одержу забрали й поїхали.

І на їхні чоботи показую.

Далі ми йшли лише з комсомольцем, Петимка залишився на своїй ділянці вияснювати причину, з якої забурился вагон у п'ятім західнім штреку. Комсомолец же вів нас у восьмичетвертову лаву, де працювала зарубна.

XV.

Тепер я забула його ім'я і його прізвище. Я майже забула яке в нього обличчя, чи високий він чи низький. Але коли я чую про нові перемоги робітників на вугільному фронті, про те, як опановують вони техніку, про те, як досягають найвищих форм організації роботи—я завжди згадую цього комсомольця. Він був для мене фокусом, що в ньому відбилось воління найкращої, найпередовішої, найреволюційнішої частини робітництва—знайти справжні соціалістичні форми роботи й організації робочих процесів. Котрі форми, полегшуючи працю окремої людини продуктивністю своєю перевищили б продуктивність видобутку капіталістичних країн.

Воління це породило Карташова, Філімонова і силу інших майстрів, відданих справі відновлення Донбасу.

Чи знає читач, що таке система Карташова і Лібхардта?

Може й знає. Та не будемо боятися повторень. Хороші книжки приємно перечитувати, хороші картини приємно передивляться. Так само приємно поговорити за систему Карташова, дарма, що газети майже щодня згадують про неї.

Процес видобутку вугілля поділяється на такі основні моменти: підрубування, видача, перенесення конвеєра.

Не можна при цьому забувати й кріплення, що багато цей процес відбирає часу.

Раніш робочі процеси відбувалися так: з півгодини робітник крутився в нарядній, очікуючи наряду, потім кутив цигарку, докурював, затирав ногою недокурки, сильовував, потім спускався в шахту, шукав призначеного в наряді місця і брався до своєї роботи. Та частенько бувало, що не до своєї ставав він роботи, а кінчав те, чого не зробив його попередній товариш. Зрозуміло, що потім він не встигав зробити своєї. Не так часто, але і не рідко траплялося, що робітник зовсім не міг працювати.

...або пічку завалило, або дерева не підвезли, або породу не прибрано... так висловлювався про причини затримки комсомольців на попередній сторінці.

Одна зміна працювала на вугіллі. Вона рубала й видавала.

Друга зміна кріпила, прибирала породу, пересувала конвеєр, ремонтувала, видавала вугіль, що залишився в великій кількості в лаві, особливо як лава то була механізована і там наробила свого діла зарубна.

Траплялося, що цю роботу робила ще й третя зміна.

Таким чином лише третину, а в кращих випадках лише дві третини робітного дня лава давала вугілля. Зарубна працювала лише третину, а в кращих випадках дві третини всього дня.

Маркс поставив на ноги філософію Гегеля—говорив один лектор, викладаючи історичний матеріалізм перед аудиторією першого курсу, і студенти слухняно уявляли собі філософа, що стоїть на голові, злегка тріпаючи ногами для рівноваги.

Старі форми роботи, що їх на голову поставила карташівська система організації робочих процесів—тріпочуть усім тілом, але не додержують рівноваги й падають.

300 лав Донбасу, згідно з цією системою, згідно з енергією й ініціативою робітництва, дають безперервний потік вугілля. І в день і вночі, і в дощ, і в завірюху.

Механізми—зарубна і конвеєр—тепер не гуляють. З ледарів і прогульників вони перетворились на ентузіастів.

Зарубна раніш ходила лише вгору. Згори машиніст і механік тягли її самотужки вниз і тоді лише, загубивши силу часу, вона починала працювати, нагадуючи того уславленого семінариста, що вмів танцювати лише од печі.

У два з половиною, у три рази система Карташова збільшує продуктивність зарубної.

Графік нової системи математично обраховує роботу кожної людини. Години, метри, кваліфікації—все розраховано, все передбачено. Робочі години завантажено цілком. Робітник точно знає коли, де, що саме він мусить робити. Він не шукає роботи, він не втрачає часу на технічні та інші неполадки.

На 20—25 відсотків збільшено в такий спосіб продуктивність праці кожного робітника.

Так виправдує себе вона, система організації робочих процесів.

300 лав перейшло протягом лютого й березня на нову систему, 500 готуються перейти в найкоротший строк.

Комсомолец вів нас у восьмичетвертову лаву, де працювала зарубна

XVI.

Це був бій. Зарубна припала додолу і жадібно гризла вугіль. Вона скреготіла зубами, вона сердито гарчала. З-під плескатою свого черева викидала на штиб перетрощений палеозой.

Тіні-люди вовтузились біля неї, спонукували її вигуками, витанцюювали по нерівних стінках підземелля незграбними, абстрактними своїми тілами.

Голоси людські танули в гуркоті, глушилися в тісних стінах вибою.

— Одвалювати корж?—кричав один.—Одвалювай!—кричав другий.— Я можу!..—загрозово відповідав перший.

Раз... ударив ломакою по стелі—одвалився бриль пудів на двадцять. Вогники ламп потьмарилися в клубах вугільного порошу.

За зарубною йшли бійці. Вони сміливо підступалися до підрубаного пласта і випробовували його кайлом.

Потім рубали і швидко одступалися від стіни. Вугіль тріщав і падав переможений. Падав важко, здоровими скибами, черкаючи по ногах шахтарів.

Повітря важніло від солодкого задушливого порошу й брутальної лайки.

Риштаки трусилися, як у лихоманці.

Вугіль падав двома, трьома нападами, а подеколи, не видержавши наступу сталевих дискус, падав самохіть.

Риштаки трусилися щиро, та вугілля не обкидаєшся, конвеєр не вправлявся звільнити забої від завалів.

Завали заваджали людям працювати.

Завали заваджали нам повертатись з західньої восьмичетвертової лави, де ми на власні очі побачили боротьбу, що точилася тут у нетрах земних, боротьбу за робочий, за більшовицький, за механізований Донбас.

XVII.

— Ех, врубовочка, фотографнуй би її!..—сказав комсомолец.

Задоволена гордовита посмішка його чорного обличчя примусила виблиснути низку білих зубів.

Ми виїхали на-гора разом із другою зміною. На поверхні я констатувала той факт, що моя спідня сорочка була на колір темно-сіра, що завірюха вщухла, що ніч на-гора була біла, від снігу й спокійна. Адже небо було далеко, і міцно держалось. Контрольні стояки не тріщали. Їх навіть зовсім не було.

Крізь перехрестя коліс моргав ясний вогник копра. Колесо крутилось то в один бік, то в другий, то спинялося. Кліть подавала людей на-гора, а нових спускала вниз, у неминучу, невгадану безодню на вночішній бій.

У бараках ще світилося. Коло ганку першого барака, повз який ми проходили, якась темна постать рубала дрова і неголосно виспівувала:

Казав мені батько— ;
В море не ходи,
А я не послухав
Та й в море пішов...